

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 321 (19).

1926. a.

II Riigikogu koosolek 11. veebruaril
1926. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Lattik**, tööhoolekandeminister **Chr. Kaarna**, kohtuminister **T. Kalbus**.

Päevakord:

1. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõrandamise seadus — III lugemisel.

3. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni ettepanek.

4. Eesti maapanga põhikiri — II lugemisel.

5. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

6. Riigi majapidamise aruande komisjoni esitis riigikontrolööri protesti kohta Lelle-Papiniidu kitsarööpalise raudtee ehitamise asjas.

7. Seadus kodakondsuseta tööliste tööõnnetuste korral kindlustamise kohta — töökaitse komisjoni ettepanek.

8. Kuldbilansside seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

9. Omavalitsuste liitude seadus — omavalitsuse komisjoni ettepanek.

10. Riigiasutuste töö koondamise seaduse maksvuse pikendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

11. Meriasjanduse peavalitsuse ja sisevete uurimise büroo kaubandus-tööstusministeeriumi alla üleviimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

12. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli 1. paragrahvi muutmise protokollki kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

13. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

14. Maakonnanoükogude valimise seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

15. Tolliseadustiku muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

16. Vene-nõukogude vägede poolt tehtud sõjakahjude ja rekvisitsioonide tasumise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

17. Vangistuse seaduse muutmise ja sunnitööle ning asumisele saatmise seaduse kaotamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

18. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Kooperatiiv-ühisuste ja nende liitude seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

21. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**, pärast abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päevakorra vastuvõtmine. Juhataja **A. Jürman**:

Avan Riigikogu koosoleku. Päevakorra kohta on järgmised ettepanekud: 1) rkl. Grigorjev'i poolt, võtta päevakorda esimeseks punktiks komisjonide täiendavad valimised; 2) härra rahaministri poolt, võtta 2. päevakorra-punktiks kuldbilansside seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek, mis on praegu päevakorras 8. punkti all. Kui komisjonide täiendavad valimised päevakorra esimeseks punktiks võetakse, siis tuleb härra rahaministri ettepanek päevakorra kolmandaks punktiks. Asun rkl. Grigorjev'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Asun härra

rahaministri ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega päevakord kindlaks määratud.

2. Kommisjonide täiendavad valimised.

Kommissionide täiendavate valimiste kohta on rkl. Grigorjev'i poolt ettepanek, valida eelarve-kommissioni rkl. Baranin'i asemele rkl. Seljugin. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Seljugin eelarve-kommissioni valitud.

3. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni muudatused 1—4.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1: loetlemisel tarvitada numbrite asemele tähti.
2. Sealsamas, esimese lõike lõpp vastu võtta: ja mida ei kasutata töölepingu alusel.
3. Sealsamas, märkus 1. algus: selle seaduse. p. o. käesoleva seaduse.
4. Sealsamas, kolmas rida: arvates seaduse, p. o. arvates käesoleva seaduse.

Aruandja **A. Anderkopp**: Sealsamas § 1. märkus 2. teises reas paneb redaktsiooni komisjon ette, lugeda „maapidamiste“ asemel kaks sõna „maa- ja majapidamiste“, mis kooskõlas sama paragrahvi esimese lõikega.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Sealsamas märkuses viiendas reas „koha“ asemel lugeda „maapidamise“, mis kooskõlas eelmise parandusega.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse

vastu nähtava enamusega muudatused 7—21.

7. § 2. loetlemisel tarvitada esimesel astmel tähti, teisel numbreid.

8. § 3, mitmes kohas: hektaari, p. o. ha.

9. Sealsamas, lit. c): teiseastmelisel loetlemisel tarvitada tähtede asemel numbreid.

10. Sealsamas, märkus: punkt a. nimetatud, p. o. Käesoleva paragrahvi punkt a) nimetatud jne.

11. Sealsamas: on kasutaja õigustatud, p. o. on kasutajal õigus.

12. Sealsamas, teine ja kolmas rida: kasutama alustel, nagu see.... kindlustatud, p. o. kasutada.... kindlustatud alustel.

13. § 8. algus vastu võtta: Kuu aja jooksul pärast käesoleva seaduse jõusseastumist

14. § 9, teine lõige, teine rida, vastu võtta: kuhu ta sisse kannab ka kohaliku jne.

15. § 10. järgmiselt vastu võtta: Maaomanikud kui ka maakasutajad valivad § 9. korras valitud usaldusmehele (§ 6) asemiku, kes võtab liikmena osa komisjoni töödest usaldusmehe puudumisel.

16. § 11. teine lõige vastu võtta: Kogukonna või asutuse esitaja komisjoni koosolekult puudumisel asendab teda § 6. ettenähtud korras valitud või määratud usaldusmees.

17. § 14 vastu võtta: Kõik kohaliku korralduskomisjoni otsused pannakse välja avaliku kuulutusena vallavalitsuses ja nende peale võib maakorralduse komisjoni edasi kaevata ühe kuu jooksul arvates kuulutuse väljapanemise päevast.

18. § 18. kolmas lõige vastu võtta: On koha kasutamise üle kokkulepe endisest ajast, siis jääb see maakasutaja nõudel maksvaks.

19. § 21. kolmas lõige vastu võtta: Koha rendiks arvatakse 4% koha käesoleva seaduse § 22. alusel määratud hinnast, kuna teised renditingimused määrab rendimaade korralduskomisjon vastavalt riigimaade kohta maksivatele renditingimustele.

20. § 22. algus vastu võtta: Kui maaomanik ja eraldatava maakoha kasutaja omavahel kokku ei lepi maakoha, hoonete ja päralduste hinna kohta, määrab selle korralduskomisjon riigimaade põlise tarvitamise seaduses („Riigi Teataja“ nr. 109/110 — 1925) vastava väärtusega maa kohta ettenähtud alustel ja suurusel, maha arvates jne.

21. Sealsamas, teine lõige: Ostuhinna tasumine sünnib, p. o. ostuhind tasutakse.

Aruandja **A. Anderkopp**: § 22. lõpul paneb redaktsiooni komisjon ette, lugeda „põhjal“ asemel „alusel“, mis juriidiliselt selgem ja iseenesest mõistetav on.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp:** § 24. lõpul on tarvitatud „Eesti kroonides“. Komisjon paneb ette, neid nimetada lihtsalt „kroonides“, kuna meie muid kroone oma seadustes ei tarvita, kui seda just eriti nimetatud ei ole.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 24—26.

24. § 26. teine rida: vabastatakse see, p. o. vabastatakse need.

25. Sealsamas, viimane rida: anda ostjalt, p. o. anda eraldatud koha ostjalt.

26. § 28. kolmas lõige, viimane rida: vastavat märkust, p. o. vastava märkuse.

Aruandja **A. Anderkopp:** Sealsamas § 28. neljanda lõike esimeses reas paneb komisjon ette lugeda sõnade „eelmises lõikes“ asemel „eelmistes lõigetes“, kuna tegelikult jutt ei käi mitte ainult viimase, vaid ka teiste eelkäivate lõigete kohta.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 28—29.

28. § 31. kolmas rida: mida kokkuleppe mittedaamisel, p. o. mille vastasel korral.

29. Sealsamas, teise lõike algus vastu võtta: Eraldamisele kuuluvate vabadiku- ja eluasemekohtade pidajate karjatamise-õiguse edaspidise korraldamise kohta kogukonna või ühisel kasutamisel oleval karjamaal, mis mitme talu ühine väljaeraldamata omandus, annab põllutöömistri ettepanekul Vabariigi Valitsus jne.

Aruandja **A. Anderkopp:** § 31. eelviimases reas paneb komisjon ette, võtta „kasutamise“ asemel „karjatamise“, kuna käesoleval juhtumisel on tegemist just karjamaade kasutamisega karjatamise teel.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on muudatus vastu võetud.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega muudatused 31—33.

31. § 32. kolmas rida: neid hooneid, p. o. neid.

32. § 33. esimene rida: suuruse üle, p. o. suuruse kohta.

33. § 34. selle: p. o. käesoleva.

4. Kuldbilansside seaduse muutmise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt:** Lugupeetud Riigikoguliikmed! Kuldbilansside seaduse muutmise seadus on tingitud kahest asjaolust.

Esiteks, oli tarvis mõned redaktsioonilised parandused ette võtta. Osalt on need trüki-vead, näiteks, on p. 6. asemel trükitud p. b ja plurali asemel paljudes sõnades singular võetud. Teiseks aga on ka sisulisi muudatusi olemas, nimelt leidis Vabariigi Valitsus tarviliku olevat ühistegeliste ettevõtete kohta teatav erand teha. Sellepärast varustati § 11. märkusega, mille järgi ühistegelised ettevõtted võtavad puhasvara oma avamisbilanssidesse tagavara- või amortisatsiooni kapitaalina peakoosoleku määramise põhjal.

Ühistegelistelt ettevõtetelt, kellel kindel osakapitaal ja aktsiakapitaal puudub, on võimalu nõuda, et nad oma puhasvarast, mis kogutud aastate jooksul, moodustaksid uue aktsiakapitaali, millest osa saaksid ka praegused liikmed, kelle koosseis väga juhuslik on. Sellepärast tuleb ka ühistegelistele ettevõtetele see võimalus anda, kuldbilansside alusel saadud puhasvara jagada amortisatsiooni kapitaali ja reservkapitaali.

Üldkomisjon omalt poolt on § 11. veel juurde lisanud teise märkuse, millega ka härra rahaminister ühines. See märkus käib pankade kohta. Pankade suhtes tuleb ka erand teha ja nende põhikapitaali peale tuleb teisiti vaadata, kui tööstuspõhikapitaali peale, pankade juures mängib aga reservkapitaal hoopis teistsugust osa. Mõned pangad, ja vististi suurem osa, ei oleks selle vastu, kui § 11. määrused võetaks nende kohta tarvitusele. Teistele aga teeb see raskusi, eriti just Eesti pangale, ja Eesti panga nõudmisel ongi see märkus panganõukogu poolt esitatud ning seaduseelnõusse vastu võetud.

Silmas pidades, et need märkused tarvilikud on, ja neid küllaldaselt on kaalutud, ja ka härra rahaminister need märkused heaks on kiitnud, teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **V. Hasselblatt:** Teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu esimese ja teise lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

5. Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõõrandamise seadus — III lugemisel. Üldkommissjoni aruandja **V. Hasselblatt** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri, § 1 ja § 2.

Riigi põlevkivitööstusele maa sundvõõrandamise seadus.

§ 1. Kohtla ja Kukruse kaevanduste ning ringraudtee alla võõrandatakse riigi põlevkivitööstusele Viru maakonnas Järve vallas: „Iili nr. 24-b“ talu maast 1,554 hektaari ja „Kokamardi nr. 5-a“ talu maast 1,648 hektaari, kokku 3,202 hektaari, ühes päraldustega.

§ 2. Sundvõõrandamine sünnib korras, mis ette nähtud tsiviilseaduse (S. K. X k. I jagu) §§ 577—593.

Juhataja **A. Jürman:** Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

6. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seadus — I lugemisel. Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse muutmise seaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp:** Austatud Riigikogu liikmed!

Ühe põhjaneva ja laia seaduse esitamisel ja vastuvõtmisel ei saa elus ette näha viimase peensuseni neid üksikuid elulisi küsimusi, mis pärast päevade, nädalate ja aastate jooksul üles kerkivad. Seda rohkem tõendada oleks selle seaduse kohta, mida täna vastav erikomisjon Riigikogule esimesel lugemisel heakskiitmiseks ette paneb. Kui sennine valimise seadus Asutava Kogu ajal kiires korras vastu võeti, siis ei olnud ühelt poolt võimalus kõiki neid tarvidusi ette ära näha, mis elu viimaste aastate jooksul nähtavale on toonud ja teiselt poolt on sennise seaduse arutamisel

ja vastuvõtmisel sisse sattunud üksikud tehnilised puudused, mida hiljem või varem oldi sunnitud märkama, mille parandusi aga senni ei ole ette võetud. Kõiki seda arvesse võttes on käesolev Riigikogu juba oma esimestel tööpäevadel otsusele tulnud, et sennist valimisseadust on tarvis parandada, kõrvaldada need puudused, mis sennises tekstis olemas ja ühes sellega üles seada mõned uued põhimõtted, mis küllalt vastuvõtmist peaksid leidma. Komisjon ise oli aga arvamisel, et selle töö läbiviimine kõige otstarbekohasem oleks nõnda, kui mitte komisjon ise muudetud seaduseelnõu välja töötama ei hakkaks, vaid selle töö Vabariigi Valitsus enda peale võtaks. Sellekohase sooviavaldusega Vabariigi Valitsuse poolt pöörates sai komisjon sealt jaatava vastuse, nõnda et valitsusele avanes võimalus alates 1923. aasta lõpupoolest seaduseelnõu välja töötama hakata. Nüüd on valitsus uue seaduseelnõu Riigikogule esitanud, mis lühemat aega komisjonis kaalumisel oli, kes mõningad tarvilikud parandused oma poolt sisse on viinud, enne kui ta eelnõu Riigikogule esitas.

Enne kui pilti anda selle kohta, mis sugusena komisjon tarvilikuks pidas uut seaduseelnõu Riigikogule esitada, ei oleks liigne mõne lühikese sõnaga katsuda tõmmata pilti sellest, mida Vabariigi Valitsus tarvilikuks on pidanud sennises valimisseaduses muuta, teiste sõnadega, katsuda anda pilti sellest eelnõust, mida Vabariigi Valitsus oma poolt Riigikogule esitas. Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed teavad, oli meil sennise valimisseaduse järgi valimiste peakorraldajaks Riigikogu juhatus, kusjuures selle Riigikogu juhatuse juurde astusid sellest ajast, kui kandidaatide nimekirjad olid sisse antud üle maa ringkonna komiteedesse, esitajad nimekirjade koonduste poolt, tähendab niisuguste nimekirjade poolt, mis üle maa üheks grupiks olid ühinenud, või jälle iseseisvate nimekirjade poolt. Iseenesest peab ütleva, et selle struktuuri juures meie valimisseadusel väike auk sees oli, selles mõttes, et ta väga tuntavaid kõrvalekaldumisi seaduslikus korras lubada võis. Milles seisab asi? Asi seisab järgmises. Kujutame ette, et meil Riigikogu juhatuses, nagu see meil kodukorras ette nähtud on, 6 liiget on ja et erakondi, tähendab üleriiklikke koondusi, kes kandidaatide nimekirjad sisse annavad, üldse võiks olla näiteks 25. Kui aga leidub nende kõrval umbes 20 teist, või ka alla 20 veidi, inimesi, kes arvamisel on, et nende huvides on valimiste seaduslikku käiku takistada, siis ei tarvitse nad mitte midagi muud teha, kui anda kahes valimisringkonnas üle maa, tähendab igale poole 20 uut kandi-

daatide nimekirja sisse ja sellega saaksid nad ka 20 esitajat Riigikogu juhatusesse juurde. Need esitajad Riigikogu juhatuses juures ei oleks lihtsalt inimesed, kes seal istuvad, vaid nad võtavad Riigikogu juhatuses või õigem selle aparaadi tööst, kes valimisi korraldab, täisõigusliku liikmena osa. Loomulik on, et kui need 20 inimest riigikorda vastu ei võta, tähendab, kui nad selle vastu eitaval seisukohal asuvad, ja kui nende käes on tarvilik enamus selles aparaadis, kes valimisi võib korraldada, võivad nad teised nimekirjad täielikult tühjaks tunnistada. Kuna meil sennise seaduse järgi Riigikogu valimiste seaduslikkuse üle lõpuotsustajaks ei olnud keegi muu kui Riigikogu ise, siis oleks ka nüüd otsustajaks olnud need 20 nimekirja, kes meie riiki ei tunnista ja kes oma nimekirjad sisse on andnud. Ka praegu ei olnud võimalust vastukaaluks midagi vastu seada sellele heale või kurjale tahtmisele, mis nende 20 nimekirja poolt oleks tulnud. Et sellest suurest puudusest mööda saada on Vabariigi Valitsuse eelnõu valimiste korraldamise seadnud täiesti uuele alusele. Uue kava järgi ei ole valimiste peakorraldajaks Riigikogu juhatus, vaid selleks on iseäralik uus asutus, mis kannab nime „Riigikogu valimiste peakomitee“. Ta koosneb kõigepealt Riigikogu juhatuses liikmetest plus 2 teist valitud liiget, 1 kohtupalati poolt, kohtupalati enda määramisel ja teine esitaja prokuratuuri poolt kohtuministri määramisel. Kuigi selle koosseisu juures öelda ei saa, et temaga on loodud täielik garantiid, et erakonnad oma mõju valimiste peale avaldada ei saa, sest seda teed on Riigikogu juhatuses valimisel käidud ja ei ole põhjust arvata, et nüüd teisiti peaks minema, kuid siiski on selle järgi võimalikult kõik rühmitused, muidugi suuremad rühmitused esitatud, sealjuures veel 2 esitajat, kes õieti peaks olema nõnda öelda seaduslikkuse kontrolliks ja järelvalvajaks. Sealjuures kerkib paratamatult küsimus üles, kes sarnase uue paranduse juures, tähendab keskkorralduse juures, kes valimisi peab juhtima, selleks asutuseks on, kes valimiste üle lõpuotsuse annab ja valimiste seaduslikkuse üle valvab. Jääb küsitavaks, kas see kord kõige otstarbekohasem on, mille järgi meie senni Riigikogu valimisi oleme teostanud, nimelt et Riigikogu ise oma volituste kohta lõpuotsuse annab. Need põhimõtted, mis meil sennises valimiseseaduses läbi viidud, on mitmel pool tarvilikul olnud ja õieti Euroopas laiali lagunenud, peasjalikult Inglismaal. Seal on jäädud selle juriidilise põhimõtte juurde, et asutus ise võib kontrollida oma liikmete volitusi, see tähendab, et keegi teine asutus neid volitusi kontro-

leerida ei saa. See põhimõte on terves Euroopas laiali lagunenud, kuigi mitmel pool viimasel ajal on teistele põhimõtetele üle mindud ja peab ütleva, et Inglismaa ise ei ole 1868. aastast peale seda endist korda enam tarvitanud, kuigi ta enesele õiguse on reserveerinud lõpuotsust anda, mida ta aga kunagi teinud ei ole. Seal on parlamendi liikmete ja parlamendi enda volituste seaduslikkuse üle otsuste tegemine antud ühe erikomisjoni kätte, kelle otsus senni on lõpulik olnud. Sellele teele on asunud ka see uus Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu. Milles seisavad siis need uued põhimõtted? Nagu nägime, on uue seaduse järgi valimiste korraldajaks Riigikogu valimiste peakomitee ja Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu annab igale ühele, kes asjast huvitatud, see tähendab, kelle poliitilised huvid ja muud hüved on puudutatud nende otsustega, mis peakomitee teinud, õiguse kaevata peakomitee otsuste üle Riigikohtusse, kusjuures valimiste kiire liikumise juures on asja otsustamiseks ette nähtud tähtajad, mis pikad ei ole, kuid siiski küllaldased selleks, et edasi kaevata võiks. Loomulik on, et sarnase korra sisse seadmisel, kus antud õigus lõpuotsuste üle kaebamiseks meie kõrgemale kohtule, parlamendil endal ei ole tarvis õigust alal hoida oma volituste seaduslikkuse üle otsustamiseks. Nüüd on seaduslikkuse üle otsustamine antud teise asutuse kätte kohtusse edasikaebamise võimalusega. Loomulik, et siis need asutused ütleva peavad, kas valimised on seaduslikud olnud ja kas üksikute Riigikogu liikmete volitused vastavad seaduse nõudmistele või mitte. Ühenduses Riigikogu valimiste peakomitee loomisega ei ole valitsuse eelnõu võimalust võtnud nimekirjade esitajatelt osa võtta valimisi korraldavate keskasutuste koosolekutelt, et nendes küsimustes, mis nende huvid puudutavad, kaasa rääkida. Välja minnes nendest seisukohtadest, mida ma praegu ette tõin, on valitsuse eelnõu tarvilikuks pidanud maksma panna seda põhimõtet, et nimekirjade esitajad võivad koosolekutest osa võtta ainult sõnaõigusega nendes küsimustes, mis puudutavad neid huvid, mis nad seal esitavad, mitte aga hääleõigusega. Sellega oleks ära määratud üldine kord valimiste suhtes, kuna rahvahääletamise korraldamiseks sennine kord maksma jääb, see tähendab, et rahvahääletamise korraldajaks on Riigikogu juhatus. Viimase instituudi, see on rahvahääletamise juures, on Vabariigi Valitsuse eelnõu, arvesse võttes neid kogemusi, mis viimase rahvahääletamise juures avalikuks tulid, tarvilikuks pidanud ka siin üksikuid muudatusi läbi viia. Milles need muudatused

seisavad? Nagu lugupeetud Riigikogu liikmed mäletavad, tuli meil viimase rahvahääletamise, see on usuõpetuse algkoolidesse hääletamise asjus, selle tõttu, et kuskil seadustes ette nähtud ei ole, missugune hääletamisele pandava seaduse tekst välja nägema peab, arusaamatusi ette, mis võrdlemisi kaugele läksid oma iseloomu poolest, ja mille tõttu Riigikogu juhatus sunnitud oli nii mõndagi nõupidamist korraldama juristide vahel, isegi laiemal alusel, et küsimuse üle selgusele jõuda, kuidas sellest seisukorrast välja pääseda ja eestkätt ära hoida. Et tulevikus niisuguseid raskusi ja arusaamatusi ette ei tuleks, ning teistest küljest kindlustust anda, et tulevikus rahvahääletamise ja rahvaalgatamise juures liiga kergemeelselt ja kaalumata ei talitataks, on Vabariigi Valitsus oma seaduseelnõuga järgmise põhimõtte maksuma pannud. Kõigepealt — rahvahääletamise ja rahvaalgatamise nõudmise puhul on valitsuse poolt esitatud seaduse kava maksuma pannud põhimõtte, et need, kes tahavad rahvaalgatamiseks hääli korjama hakata oma käe peal, ei hakkaks korjama meie põhiseaduses ettenähtud 25 tuhande hääleõigusliku kodaniku allkirja, vaid Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu on andnud teise suuna, mille järgi seaduseelnõu saadetakse asutusse, kes otsekohe on pandud selle seaduslikkuse üle otsustama, et alles siis järgmisi samme astuda. Milles oleks asi? Kui mingisugune ringkond rahvaalgatamist korraldama tahab hakata, siis peab ta selle kava järgi, mis Vabariigi Valitsuse seaduseelnõus ette nähtud, esitama asutusele, kes rahvaalgatamist ja rahvahääletamist korraldab, see on Riigikogu juhatus, selle kohta nõudmise, millele alla kirjutanud 500 hääleõiguslikku kodanikku. Riigikogu juhatus on see, kes vaatab ja otsustab, kas esitatud nõudmine vastab seaduse nõuetele või mitte, tähendab, kas nõudmine vastab neile nõuetele, mis käesolevas seaduseelnõus ette nähtud. On nõudmine, mis esitatud 500 hääleõigusliku kodaniku allkirjaga, seaduspärane, siis astub Riigikogu juhatus aktiivselt sellele rühmitusele, kust rahvaalgatamise nõudmine tulnud, appi. Ja seda järgmisel teel. Riigikogu juhatus valmistab tarviliku materjali allkirjade korjamiseks ja saadab plangid kogukondadele laiali, kus iga kodanik, kes asjast huvitatud, ja kes rahvaalgatamisest osa võtta tahab, tähendab, kes samal arvamisel on, kui need 500 kodanikku, kes nõudmise esitasid, võib oma allkirja anda tõenduseks, et tema oma poolt rahvaalgatamist tarvilikuks peab.

Mis puutub rahvahääletamisse, siis on Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõus selle kohta maksuma pandud järgmine

kord. Selleks, et rahvahääletamist toime panna, tähendab seaduseelnõu rahvahääletamisele viia, mis Riigikogu poolt vastu võetud, näevad meie maksvad seadused, nii põhiseadus kui ka Riigikogu kokukord ette järgmise korra: ühel kolmandikul Riigikogu seaduslikust koosseisust on õigus nõuda, et seadust, mis Riigikogu poolt vastu võetud, kahe kuu kestes välja ei kuulutataks, ja ka põhiseadus ütleb, et selle kahe kuu jooksul on 25 tuhandel hääleõiguslikul kodanikul õigus nõuda, et seadus pannakse rahvahääletamisele, kus kodanik siis „ei“ või „ja“ tema kohta ütleb. Sennise korra järgi sündis rahvahääletamise allkirjade korjamine samal alusel, nagu oli ette nähtud rahvaalgatamise juures, mis kord tegelikult Eesti vabariigis usuõpetuse juures läbi viidi. Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu paneb teise põhimõtte maksuma. Tema arvab, et algatamiseks, tähendab selleks juriidiliseks momendiks, millal tuleb oletada, et nõudmine rahvahääletamise järgi tekib, tuleb lugeda seda momenti, kus 34 Riigikogu liiget seaduse suspendeerimist kahe kuu peale on nõudnud. Niipea kui see samm astutud, muutub Riigikogu juhatus aktiivseks organiks, kes tarvilikke samme astub, et rahvale vastu tulla, kui rahvas oma tahtmist avaldada tahab. Ja nimelt jällegi samal teel, nagu ette nähtud oli rahvaalgatamise juureski: Ta valmistab tarviliku materjali plankide näol allkirjade korjamiseks ja saadab need kõigile kogukonnaasutustele, kus siis inimesed seda, kas nad tahavad seadust rahvahääletamisele panna või mitte, võivad oma allkirjaga kinnitada. Need oleksid põhimõtted, mis ette nähtud Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu teises osas, kuna kogu seaduseelnõu sisu paranduste mõttes jaguneks kolme ossa: 1) üldine korraldus, 2) rahvaalgatamine ja rahvahääletamine ja 3) Riigikogu valimised.

Mis puutub kolmandasse osasse, see on valimistesse endisse, siis on Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu sel alal järgmised põhimõtted ja parandused läbi viinud. Sennise praksise järgi on avalikuks tulnud, et päris otstarbekohane ei ole, et kandidaatide nimekirjad ringkonna komiteele esitataks. Sennise valimisseaduse järgi on maa jagatud 10-nesse valimisringkonda ja kandidaatide nimekirjade esitamine sündis ringkonna valimiskomiteele. Elu aga näitab, et mitmel pool arusaamatusi on tulnud komiteedel valimisseaduse tõlgitsemisega ja eriti viimane valimine andis selles mõttes teatava määrani õige kurbi tagajärgi, sest mitmed nimekirjad tulid sellepärast tühistada, et komitee mitte küllalt tarvilikku aktiivsust näidanud ei olnud, et selgeks teha, missuguseid samme kodanik-

kude rühm, kes nimekirja esitanud, peab astuma. Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu on selles asjas teisele teele läinud. Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu näeb ette, et kandidaatide nimekirjad uue korra järgi ei esitata enam ringkonna komiteele, vaid otsekohe keskkohale — Riigikogu valimiste peakomiteele, kes suudab ühtlaselt otsustada, kes tahab ja peab ühtlase põhimõtte maksma panna ja kus niisugust olukorda ei teki nagu siis, kui igal valimisringkonna komiteel oma arvamine on.

Loomulik, et sarnase uue korra maksmapanemisega valimise protseduur veidi venib, sest peab võimaluse andma kõigepealt inimestele kohtade pealt nimekirjasid esitada keskohta, tähendab Riigikogu valimiste peakomiteele, peab võimalusi antama läbikäimisesse astuda keskkohaga, et puudused, mis nimekirjades ette tulevad, selgitatud ja kõrvaldatud saaksid. Sellepärast on ka Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu muutnud tähtaega, mis nimekirjade esitamiseks ette nähtud oli vanas seaduses. Kuna vana seaduse järgi kandidaatide nimekirjad esitatud pidid olema hiljemalt 45 päeva enne valimiste esimest päeva, näeb uus seaduseelnõu nimekirjade esitamiseks juba 50 päeva ette, et seega võimalust anda tehnilisi paremusi kätte saada, millest mul juba au kõneleda oli ja millega võimalus loodakse, et peakomitee otsuste peale tarvilikul korral Riigikohtusse võiks edasi kaevata, et Riigikohus lõpuotsuse saaks anda.

Teine puudus, mis vana seaduse järgi sennise praksise juures nähtavale on tulnud, oli see, et kandidaatide nimekirjad kodanikkude poolt küll alla olid kirjutatud, aga kas need allkirjad ka õiged olid ja kas need allkirjad ka inimeste omad olid, kes hääleõiguslikud, või olid alla kirjutanud mõned teised, kas nad oma allkirja olid andnud ise või oli seda keegi teine teise eest teinud, nagu sarnaseid kahtlusi õieti viimastel valimistel mitmekümnete valijate allkirjade kohta oli, selle kohta ei andnud vana seadus mingisugust garantiid. Seda arvesse võttes on ka valitsus oma kavas esitanud uue kondikava nimekirjade esitamisel, ja nimelt selles mõttes, et kodanikud, kes nimekirja sisse annavad ja soovitajana alla kirjutavad, lihtsalt oma allkirja sinna ei pane, vaid et meie kogukonnaasutused, need asutused, kes peavad hääleõiguslike kodanikkude nimekirju, peavad allkirju tõestama selles mõttes, et kas see inimene, kes allkirja andnud, hääleõiguslik on ja oma käega alla kirjutanud, aga mitte üks inimene kümne kunni viieteistkümne inimese eest seda ei tee. Sealjuures määras valitsus seaduseelnõus ära, et niisuguse nimekirja soovi-

tajaid pidi olema 50 hääleõiguslikku kodanikku. Edasi. Kuna eelmised valimised näitasid, et nendest nimekirjadest, mis ringkonna komiteesse sisse anti, üksikud nimekirjad välja kukkusid, siis on loomulik, et see kord, mis senni ette nähtud oli, nimelt, et üksikute kandidaatide nimekirjadele järjekorras numbrid peale pandi, kuna aga, nagu juba tähendasin, üksikud kandidaatide nimekirjad välja jääda võivad ja sellega järjekorranumber tühjaks jääb, sellepärast ei ole mõtet nimekirju järjekorranumbris ära nummerdama hakata, valitsuse kavas muudeti see kord ümber. Valitsuse seaduseelnõu on nähtavasti siia juurde veel teise põhimõtte üles seadnud, mis mitte ainult tehnilistest tarvidustest ei kõnele nimekirjade nummerdamise juures, vaid mida komisjon ka tarvilikuks on pidanud, see on nimelt see, et meie praeguse korra juures nimekirjade esitamisel üks igavene võidujooksmine on, igaüks püüab omale selle numbri kätte saada, mida ta peab õnnenumbriks või ajaloolise traditsiooni põhjal soovitavaks. Teatavas mõttes on see muutnud meie poliitiliste rühmituste kui ka teiste koonduste poolt nimekirjade esitamise mingisuguseks numbritepüüdmiseks, ja nimekiri ise on mingisuguseks numbriks kujunenud, kusjuures kodanik on pandud niisugusesse olukorda, et tema ei oska otsustada ideede, inimeste ega nimekirjade üle, vaid ta on üks masin, kes peab valima numbrit. Selles mõttes on Vabariigi Valitsuse seaduseelnõus nummerdamise süsteem kõrvale heidetud, millega ka komisjon ühinenud, ja mida mina käesoleval korral pean tarvilikuks ära öelda, kuna hiljem mul enam võimalik ei ole selle juurde tagasi tulla, sest minu ülesanne on peale valitsuse kava põhimõtete äratähendamise peatuda nende muudatuste juures, mida komisjon on pidanud tarvilikuks valitsuse kavas ette võtta.

Üheks suuremaks küsimuseks Riigikogu valimiste läbiviimise juures, mida ka Vabariigi Valitsus oma poolt on tahtnud kaaluda, on küsimus meie väikeste rühmituste olemasolu üle. Valitsuse eelnõus on arvamisele tulnud, et praegune olukord, kus õieti üheinimeselised väikesed rühmitused tekivad, meie riigile kaugeltki soovitav ei ole — nimelt ta toob meile raskusi seadusandlikus ja valitsemise töös, ka juba siis, kui valitsust on vaja kokku seadma hakata. — Sellest põhimõttest välja minnes on valitsus seaduseelnõusse üles seadnud nõudmise, et ükski iseseisev nimekiri ei saa esitust Riigikogusse, kui ta on oma peale koondanud vähem kui 1% kõigist hääleõiguslike kodanikkudest, tähendab nendest kodanikkudest, kes ülesse võetud hääleõiguslike nimekirja, nagu see meil endistes seadustes ette nähtud

oli, kogukonnaasutuste poolt, ja mis ka uue seaduse juures samal alusel maksma jääb.

Lisaks nendele kolmele tähtsamale osale, mida Vabariigi Valitsuse seaduseelnõus on tarvilikuks peetud kaalumisele võtta ja teatud parandusi läbi viia, on Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu veel pikemalt peatama jäänud viimase peatüki juures vanas seaduses, see on nimelt valimise seaduse rikkumise ja valimise vabaduse kindlustamise kohta, see on karistusmäärade juures, mis ette nägid muu-seas surveabinõud kodanikkude peale, kes teisel kodanikul ei lasknud vabalt oma tahte-avaldust esile tuua. Vabariigi Valitsus leidis, et need normid, mida omal ajal kaunis üksik-asjaliselt ülesse seati, lasevad ennast kerge-maks, üldisemaks ja ühtlasi tarvilikumaks teha, mispärast ka see peatükk täiesti tervena on ümber töötatud ja Riigikogule heakskiit-miseks ette pandud.

Need on üldiselt kokkuvõttes põhimõtted, mida Vabariigi Valitsus seaduseelnõus tarvilikuks on pidanud võrreldes vana valimis-seadusega parandustena läbi viia. Vastav erikomisjon, kelle kätte valitsus seaduseelnõu väljatöötamise usaldas, asus tööle otse-kohe pärast seda, kui Riigikogu jaanuarikuul käesoleval aastal pärast pühadevaheaega kokku tuli. Komisjon pidi tunnistama, et on terve rida küsimusi üles tõusnud niihästi avaliku elu tegelaste hulgas, samuti meie ajakirjanduse põllul ja lõpuks Riigikogu ringkondades, mis tõsist tähelepanu väärivad ja mida küllalt põhjust oleks kaaluma hakata ka kaalumisele võtta, kas neid võimalik ei oleks otsekohe uue seaduseelnõuga maksma panna.

Meil on väga mitmelt poolt, nagu ma juba tähendasin, kõigepealt ühe küsimuse kohta väga laialdaselt mõtteid avaldatud, ja see on nimelt see, et meie kodanik praegu liig kitsas-tesse raamidesse on surutud just valimise mõt-tes ja õieti see tahteavaldamise võimalus, mis igal valijal on, liiga kitsendatud on. Kodani-kule pannakse nimekiri ette, ta võib küll ühe inimese välja valida, kes temale rohkem meel-dib, aga tal ei ole mingisugust võimalust midagi öelda nende inimeste kohta, kes talle ei meeldi. Ta hääletaks muidu võib olla väga heal meel teatud nimekirja poolt, kuid seal leidub inimene, kelle kätte ta oma saatust anda ei taha, ja temale jääb küsitavaks, mis ta peab tegema, kas üldse mitte hääletada või leppida sellega, et hääletada ikkagi nimekirja poolt, kus üks inimene meeldib ja teine mitte, sest tal ei ole teist teed. Vähe sellest. Meie kodanikkudel ei ole võimalust peale üldiste põhimõtete, mis nad omaks võtnud, sõna öelda inimeste kohta. Samuti ka teistes nimekirjades

leiduvate inimeste kohta, kes võib olla temale oma ilmavaadete poolest siiski võrdlemisi lähedal seisavad, teiste sõnadega temal ei ole võimalust valida inimesi, et sellega parla-mendi koosseisu nii ära määrata, nagu tema seda tarvilikuks peab. Need küsimused kodanikule laiema vabaduse andmise mõttes on aga paratamata seotud teiste küsimustega, see on tehniliselt rohkem liikuvate nimekirja-dega, kui meie praegune valimisseadus seda ette näeb, valimisringkondade arvu revidee-rimisega ja muudega. Peale nende kolme tähtsa küsimuse on meil mitmelt poolt sõna-võtmisi olnud selle kohta, et üksikud teised põhimõtted samuti tõsisele kaalumisele peak-sid tulema. On kõneldud sellest, et soovitav ei ole, kui kodanik mitte ainult õigustatud ei ole oma tahet avaldama, vaid et see peaks ka tema kohuseks olema. Kui kodanikul on õigus midagi nõuda, siis peab temal ka kohustus olema midagi teha. Sellepärast on mitmelt poolt küsimus üles tõstetud, kas ei tuleks meil valimise sunduslikkus maksma panna. Peale selle meie poliitilise elu tervendamiseks on Riigikogu suuremad rühmad, kes oma arvu-lises koosseisus enamuse välja teevad, 1923. aastal, kui rühmade poole palvega pöördi, ära näidata sihtjooni, mille alusele nad uue valimisseaduse tahavad luua, üles seadnud nõudmise, et meie poliitilise elu tervendamiseks oleks tarvis, et kandidaatide nimekirju ei esitaks juhuslikud kodanikkude rühmad, vaid et seda teeksid registreeritud poliitilised organisatsioonid. Mingisugust takistust niisu-gune korraldus meie valimisvabadusele ei teeks, sest igal inimesel on õigus leida kaks teist kodanikku, kes oskavad põhikirja kokku seda ja seda kohtuasutusele registreerimiseks esitada, ning siis on neil võimalus ka valimis-tele minna. See kord aga hoiaks ära selle poliitilise lagunemise, mille poole meil osalt liikumine on püüdnud minna. See kord hoiab ära ka erakondade arvulise kasvamise, nagu Saksamaal, kus erakondade arvuline kasv suurem on, kui meil kodumaal. Kõik need põhimõtted, austatud Riigikogu liikmed, on sedavõrd sügavad oma ulatuse poolest, et komisjon pidi avameelselt ütlema, et tema praegusel ajal neid enam arutada ei saa, kuna valitsus oma kavaga hiljaks on jää-nud ja selle tõttu valimisseaduse vastu-võtmine on õige tugevasti viibinud. Ja nüüd ühte uut laia korda maksma panna, mis kodanikkudele senni on võõras olnud ja mis suuri põhimõttelikke küsimusi üles tõstab, ei ole õige, kuna valimised juba ukse ees ja kodanikud juba tõsiselt selle peale mõtlevad, keda nad kandidaadiks tahavad üles seada ja kelle poolt oma häält valimiste

anda. Kõigil neil põhjustel pidi komisjon ütleva, et tema see ei ole, kes neid suuri põhimõttelikke küsimusi käesolevas seaduses peaks lahendama, ja sellepärast on ta ka need küsimused puudutamata jätnud ning oma kohuseks pidanud aruandja kaudu Riigikogu tähelepanu juhtida nende laialiste probleemide peale ja kindlat lootust avaldada, et järgmine Riigikogu need küsimused põhimõttelikuma kaalumise alla võtaks, ja kui ta leiaks, et üks või teine nendest põhimõtetest vastuvõetav peaks olema, peaks juba järgmise Riigikogu ülesanne olema neid vastu võtta ja luua uus orgaaniline valimisseadus.

Milles seisavad siis need parandused ja muudatused, mida komisjon tarvilikuks pidas Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõus läbi viia? Kui vaadelda komisjoni tööd samas sisulikus järjekorras, nagu ma katsusin teha Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõu kohta, siis saaks nende paranduste kohta järgmise pildi. Mis puutub esimesse ossa, see on valimiste üldkorralduste kohta Riigikogu valimise peakomitee loomise näol, on komisjon selle aktsepteerinud tervikuna. See osa kannab enam-vähem tehnilist laadi, nagu ringkonna komiteede koosseisude muutmine jne., mille juures peatumine minul kui aruandjal ülearune oleks, sest see viiks liig kaugele, mis aga iseenesest eelnõust endast juba selguma peab. Teise osa juures, see on rahvahääletamise ja rahvaalgatamise õiguse juures on komisjon tarvilikuks pidanud rohkem põhimõttelikke muudatusi läbi viia võrreldes sellega, mis Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõu ette nägi. Milles need muudatused seisavad? Komisjon on kõigepealt arvamisel, et see õigus, mis rahva kätte on antud rahvahääletamise ja rahvaalgatamise nõudmise teel, on üks suurematest õigustest, see on selle riigikorra alus, mis meil maksmata on pandud. Riigil peab aga garantii olema selle kohta, et üksikud kodanikud rahva hulgast seda õigust kurjasti tarvitama ei hakka, kurjasti tarvitama ei hakka selles mõttes, et nad kerge käega samme ei astuks, millel tagajärgi ei ole, mis aga riigile kaunis tuntavaid ainelisi kulusid peale paneksid. Sellepärast on komisjon tarvilikuks pidanud leida kindlustusi selle vastu, et niisugused halbtused või kuritarvitused ette ei tuleks. Missugused oleksid need kindlustused, mida komisjon Riigikogule vastu võtta soovitab? Kõigepealt on komisjon üles seadnud nõudmise, et igal rahvahääletamise ja rahvaalgatamise nõudmisel see rühm kodanikke, olgu ta esimesel juhtumisel Riigikogu liikmete hulgast, või teisel juhtumisel mõne poliitilise organisatsiooni poolt, peab andma kindlustuse, et

ta kerge käega seda sammu ei astu ja seda asja ei algata. See kindlustus oleks 50.000 marga suuruse kaitsjoni näol, mis neile tagasi maksetakse sel juhtumisel, kui on kogutud kokku tarvilik arv hääleõiguslike kodanike allkirju, mis meil põhiseaduses ette nähtud. On see arv kätte saadud, maksetakse kaitsjoni tagasi; on aga sellest arvust puudu jäänud ja ei ole sellega rahvaalgatuse nõudmine seaduspäraseks nõudmiseks saanud, langeb kaitsjoni riigi kasuks ja läheb loomulikult nende suurte kulude katteks, mis Riigikogu juhatusel, kui aktiivsel poolel rahvahääletamise ja rahvaalgatamise teostamisel kõiksugu tööde näol kanda tuleks, sest nagu ma tähendasin on valitsuse seaduseelnõu lükanud Riigikogu juhatus praegusest passiivolukorras estpinnale rahvahääletamise ja rahvaalgatamise teostamisel. Muidugi ei taha ma uskuda, et meie kodumaal tõsistes ringkondades, eriti poliitilistes ringkondades niisugune samm, nagu seda on rahvahääletamine ja rahvaalgatamine, kerge käega ette võetaks, ja sellepärast ei tarvitseks neil ringkondadel olla mingisugust kartust, et meie kodanikkudele tõke ette tõmmataks, et kodanikud vabalt ei saa kasutada seda laia õigust, mis neile põhiseadusega kindlustatud. Kindlustus ei ole sisse seatud selleks, et seda õiguse kasutamist takistada, vaid selleks, et seda õigust kurjasti ja narrimiseks ei tarvitataks ja ainelist kahju ei tehtaks. Selleks, et võimalik ei oleks meie poliitilist arusaamist ja elu, mis kaugelki veel arenenud ei ole, vaid päev-päevalt ja aast-aastalt edasi areneb, sinna kiskuda, kuhu teda kiskuda pole tarvis. Ühes selle põhimõtte maksmapanemisega on komisjon tarvilikuks pidanud peatuda küsimuse juures, et kui meie maksva riigikorra juures rahvahääletamine ja rahvaalgatamine üks suurematest ülesannetest on, kas ei ole siis niisuguse suure funktsiooni täitmise juures riigil õigus oma kodanikkudelt nõuda, et see kodaniku enese valida ei jää, kas ta selle kõige tähtsama riigi juhtimise ülesande juures peab kaasa astuma ja kaasa kõnelema, või jääb ta rahulikult koju. Üks osa komisjonis arvas, et riigil on siin õigus nõuda kaasakõnelemist, teiselt poolt vaieldi selle vastu. Mina arvan, selle kohta võtavad ka mitmed Riigikogus sõna, eriti ka see rühm, kuhu mina kuulun. Enamus komisjonis tuli aga arvamisele, et meil kodumaal on võimalik maksmata panna korda, mille järgi osavõtmine rahvahääletamisest ja rahvaalgatusest kõigile kodanikkudele sunduslikuks tehakse. Kui ta seda kohustust ei täida, on juba käesoleva valimisseaduse järgi ette nähtud teatud sanktsioon rahatrahvi näol. Sunduslik hääletamise instituut, austa-

tud Riigikogu liikmed, ei ole uus. Teda tuntakse Euroopas ja väljaspool Euroopat, eriti on ta aga tarvitusele võetud pärast ilma sõda, kui poliitilise elu tuiksoon palju tugevalt lööma hakkas selle tõttu, et ilma sõda nõudis miljonid kodanikke sõjariistade alla ja oli kohustatud neile kodanikkudele teatud õigusi andma. Üks niisugustest õigustest oli kodanikkude valimisõiguse laiendamine, kuid käsikäes õigusega tuli ka kodanikkude peale teatud kohustus. Olgu nimetatud üks hilisematest seadustest, see on Tšehho-Slovaakia seadus, kus on ette nähtud sunduslik valimine. Meil pole sunduslik valimine ette nähtud, on ainult peatuma jäädud sundusliku rahvahääletamise juurde. Siis olgu näitena toodud veel Austraalia, kus poliitilist elu muidu enam ei suudetud rööbastes pidada, kuna senni harilik valimistest osavõtjate arv kõikus viimasel ajal 20 kunni 25% vahel. Et seda pahet kõrvaldada, on seal sunduslik valimine maksma pandud teatava karistuse ähvardusel, mis loomulikult piirduda võib ainult rahatrahviga, kuna lühikeseajaline kin nipidamine valimiskohustuse mittetäitmise pärast siiski ehk kaugele viiks. Selle korra järgi, mis meil komisjon on vastu võtnud, sünniks karistuse määramine selle asutuse poolt, kus kodanik elab; see tähendab selle asutuse poolt, kus kodanik hääleõiguslike kodanikkude nimekirjas seisab, tähendab maal valla- või alevi-, linnas — linnavalitsuse poolt. See trahv ei langeks kodaniku peale sel juhtumisel, kui ta hääletamisest eemale on jäänud põhjustel, mis meil maksvates kohtupidamise seadustes, nii tsiviil, kui ka kriminaal kohtupidamise seadustes ette nähtud vabandata- vate põhjustena. Selle üle, kas põhjus on vabandata- vate või mitte, otsustab sama asutus, millest ma kõnelesin, tähendab kohalik kogukonnaasutus. Trahvimääraks on võetud üks ühtlane summa, mida karistav asutus ei saa muuta, tähendab ühele või teisele poole painutada. Kõik kodanikud käivad ühe kindla normi alla ja see on kindlaks määratud 100 marga peale, mis läheb selle kogukonna- asutuse kasuks, kus kodanik oma hääletamise- kohustust täitnud ei ole. Sõjaväe kohta on muidugi eriline kord ette nähtud, seal ei ole määrajaks kogukonnaasutus, seal on määr- ajaks juba see vastav korraldus, mis sõjaväes üldse maksev. Trahvisummad, mis seal võik- sid ette tulla, lähevad sõjaväe säästkapitaalile, mille ülesandeks on praegu hoolitseda sõjaväe kultuuri, kehakasvatuse ja teiste ülesannete eest, milleks eelarves erisummasid ette näh- tud ei ole. Ühes selle põhimõtte maksmapa- nemisega, et rahvahääletamisest osavõtmine kodanikule sunduslikuks tehti, tuli komisjonil

revideerida neid endisi põhimõtteid, mida üks või teine seadus ette nägi. Komisjon arvas, et praeguse korra maksmapanemisel neid laiemaid kitsendusi, mis ennemalt kvalifit- seeritud enamuse näol ette nähtud olid, enam tarvis ei ole. Kvalifitseeritud enamuse jääks maksma ainult põhiseaduse kohta, sest ta on sedavõrd põhjapanev seadus, et teda 20, 30 või 40 tuhande kodaniku hääletamisest osavõt- misel kuidagi muuta ei või. Sel juhtumisel, kui põhiseaduse muutmise ettepanek peaks üles kerkima, peaks tema poolt vähemalt pool kõigist hääleõiguslike kodanikkude arvust kodumaal olema. See annaks kindlustuse, et see kord, mis meil praegu riigis valitseb ühe või teise korralduse näol, rahva enamuse arva- mise järgi vastuvõetav ei ole. Mis puutub aga harilikudesse seadustesse, siis on komisjon arvamisele tulnud, et seal kvalifitseeritud ena- must tarvis ei ole. Kodanikud on kohustatud rahvahääletamise kasti juurde ilmuma, see on ette ära nähtud, ja sellepärast tuleb oletada, et iga niisugune hääletamine on andnud ka selle pildi, mis kodanikkude meeleolus valit- seb. Lihtenamus niisugusel hääletamisel, kas ühte või teist seadust vastu võtta, annab täiesti selge pildi.

Seaduse kolmanda osa juures, see on osa juures Riigikogu valimiste kohta kitsamas mõttes, oleks minul komisjoni aruandjana tähendada, mida komisjon tarvilikuks on pidanud oma poolt käsitamise alla võtta. Nagu rahvahääletamisegi juures on komis- jon tarvilikuks pidanud, et nimekirjade esita- mise juures ühelt poolt ei tarvitataks kurjasti õigust, mis kodanikkudel on kandidaate üles seades ja kodanikke nende nimekirjade järgi valimisele kutsudes ning teiselt poolt, ära hoida mittetõsiste kulude sünnitamist riigile, mis nimekirjade trükkimisega ja muu tehni- lise korraldamisega seotud, on komisjon tarvilikuks pidanud sisse seada kindlustust nende pahede ärahoidmiseks. See kindlustus on ette nähtud samasugustel alustel, nagu ta ette ära nähtud oli rahvahääletamise ja rah- vaalgatamise juures 50.000 marga näol, kus- juures ka see kautsjon samasugustel põhimõt- telikkudel tingimustel tagasi maksetakse, nagu eelmisel korral.

Sellejuures on komisjon ette ära näinud korra, et niisugune kautsjoni esitamine ei tohi sündida iga nimekirja pealt, vaid seal, kus nimekiri iseseisev ei ole ja kus ta on esitatud organisatsiooni, rühmituse või poliitilise era- konna poolt üle maa igas valimisringkonnas, ei ole igalpool niisugune kautsjoni esitamine mitte tarvilik ja esitatakse ainult ühekord- selt terve koonduse peale üle maa ja esitatakse

esimese nimekirjaga, mis selle koonduse poolt Riigikogu valimise peakomiteesse sisse antakse.

Kuna, nagu lugupeetud Riigikogu liikmed näevad, nende põhimõtetega, mida komisjon oma poolt sisse võttis, on loodud teatavad kindlustused selleks, et kuritarvitusi ümberkäimises selle suure õigusega, mida valimise teel rahva kätte on antud, mitte nii kergesti ette võtta ei saa, siis on komisjon oma poolt tarvilikuks pidanud teisi lisakindlustusi, mis tehniliselt väga rasked on täita, kustutada, et sellega teatavaid hõlbustusi luua. Valitsuse seaduseelnõu järgi oli tarvis, et kandidaatide nimekirjadele soovitatatena kirjutaks alla 50 hääleõiguslikku kodanikku, kes peavad oma hääleõiguslust tõendada laskma kogukonnaasutustes, mis kaugeltki kerge protseduur ei ole. On loomulik, et kui juba teised kindlustused loodud olid, siis teiselt poolt neid kindlustusi veidi kergendada võiks, ja seda arvesse võttes on komisjon 50 asemele võtnud 5 soovitatat, kuid selle kindla eeldusega, et nende allkirjad ja nende hääleõiguslust tõestatud peab olema selle asutuse poolt, kes hääleõiguslike kodanikkude nimekirju peab.

Üheks tähtsamaks küsimuseks, mille juures komisjonil peatuda tuli, ja millest mina juba enne kõnelesin, on, kes võib kandidaatide nimekirju esitada? Kas võib seda igati teha või, nagu Riigikogu rühmad 1923. a. pooldasid, et nimekirju esitada võivad ainult poliitilised organisatsioonid, olgu ta erakond või mingisugune teine organisatsioon, kui ta seaduslikus korras endale elamisõiguse on nõutanud. Praeguse korra järgi on meil mitmed võimalused olemas, ja komisjon on need mõlemad võimalused sisse jätnud põhjustel, mille juures ma juba algusel peatusin, kui ma tähendasin, miks komisjon kõiki neid suuri põhimõtteid lõpuliselt käesolevas seaduseelnõus lahendada ei saanud. Käesolev seaduseelnõu, mis mul au on Riigikogule esitada, näeb ette kaks võimalust: kandidaatide nimekirju võib esitada keskkorraldus poliitilise organisatsiooni näol, aga võivad teha ka kodanikkude rühmad, kes mingisugusest registreeritud organisatsioonist pole ja kel nimekirjale mingit nimetust pole peale panna. Loomulik aga on, et kui mingisugused nimekirjad esitatakse ühe organisatsiooni olgu poliitilise, olgu majandusliku või mõne kultuurilise organisatsiooni poolt, et siis sellel organisatsioonil ükskõik ei ole, kes need nimekirjad esitab või need nimekirjad kokku seab. Võib kahtlus tulla, kas nimekirja ei esitata mitte selleks, et mõne organisatsiooni nimetuse kulul tahetakse profiiti valimistel lüüa, kas tema head ja ausat nime mitte kurjasti ei tarvitata selleks, et temale kahju teha.

Selle ärahoidmiseks on komisjon tarvilikuks arvanud järgmise korra maksma panna: on niisuguse registreeritud organisatsiooni kandidaatide nimekirjad esitatud Riigikogu valimiste peakomiteele, siis on selle organisatsiooni keskjuhitaval organil õigus sõna kaasa rääkida, kas ta niisuguseid nimekirju lubab oma organisatsiooni pealkirjaga üldse valimistele lasta või mitte. Teiste sõnadega, tal on õigus, kui ta oma nime tarvitada ei taha anda, seda lasta maha kustutada. Sarnasel juhtumisel ei kaota nimekiri maksvust, vaid tema esitajal on õigus nõuda, et nimekiri pääseks valimistele ilma pealkirjata, nii nagu ta sisse antud, või võtab ta jälle nimekirja tagasi. Hariliku korra juures, kui nimekirjad esitatud ilma pealkirjata, teda tagasi ei anta, sest temaga on teatav protseduur käimas ja ta tagasivõtmine tooks raskusi kaasa. Käesoleval juhtumisel, kus nimekirjaga teatav muutus on sündinud, peab esitaja otsustama, kas ta võimalikuks peab niisuguse nimekirjaga valimisele minna või mitte. Loomulik on, et sarnasel juhtumisel, kui ta nimekirja tagasi võtab, ka kautsjon selle nimekirja esitajale tagasi maksetakse.

Lisaks nendele küsimustele on komisjon peatuma jäänud veel ühe teise küsimuse juures, mida ma enne, kui kahe viimase põhimõttelise küsimuse juures peatusin, veidi puudutasin. Meil sennise valimisseaduse järgi ei olnud takistusi selleks, et organisatsioonid, olgu jällegi poliitilised või mõned teised, võisid valmistada nimekirju ise oma äranägemise järgi trükikojas, kus sooviti ja loomulikult oma kulul, et siis nende kättesaamist kodanikkudele kergemaks teha ja ühes sellega poliitilist kihutustööd enese kasuks kodanikkude juures teha. Kahjuks on aga selle õiguse lubamine mõnele meie poliitilisele koondusele palju maksma läinud. Ma tuletaksin lugupeetud Riigikogu liikmetele meelde rahvaerakonna kandidaatide nimekirja Virumaal läinud Riigikogu valimistel 1923. aastal, kus see vorm, mida seadus ette ära näinud, täpselt ei olnud täidetud rahvaerakonna poolt, ja selle tõttu Riigikogu juhatuse teisiti ei saanud, kui pidi omalt poolt sanktsioneerima selle otsuse, mis kohalik valimiskomitee teinud, nimelt et need valimisedelid tulevad tühistada sellepärast, et nende järgi väga kergesti võis kindlaks teha, kes õieti hääletas selle nimekirja poolt, mis iseenesest valimise saladused avalikuks teeks. Et nüüd niisuguseid arusaamatusi ära hoida ja ühele kui teisele koondusele, olgu ta poliitiline või muu, mitte erilisi raskusi ette veeretada, arvati paremaks juba seaduses keeld maksma panna, et eraviisil nimekirjade val-

mistamist ei lubata. Kui neid eraviisil tehakse, siis võib ikka üks või teine äär või külg, või midagi muud seal niisugused olla, et nende järgi ära tunda võib, et ta eraviisil valmistatud on, ja selleläbi võib valimise saladus iseenestest kahtlaseks muutuda. Sellepärast on siis ka komisjon keelu maksuma pannud, kus öeldakse, et eraviisil valmistatud valimisedelid ei ole võimalik valimistel arvesse võtta.

Mul jääks peatuda oma aruandes veel kahe laialisema küsimuse juures, kuna teised üksikasjalised küsimused, mis ülesse kerkiavad, selguvad kahe seaduse võrdlemisel, nimelt vana seaduse võrdlemisel uue seadusega ja uue seaduseelnõu võrdlemisel Vabariigi Valitsuse seaduseelnõuga, mille üksikasjaline selgitamine tähtis ei ole, küll aga liiga kaugele viiks.

Milles need kaks põhimõtet seisaks, mille juures veel peatuda tuleb? Kõigepealt üks, nimelt küsimus, mille juures ma lühidalt peatusin, kui kõnelesin Vabariigi Valitsuse seaduseelnõust. See on meie väikeste rühmituste saatus. Selles küsimuses oli Vabariigi Valitsus arvamisel, et meie poliitilise elu tervendamise ja meie valitsemise töö kergendamise mõttes, eriti valitsuse loomise mõttes tingimata tarvis on teatav kitsendus luua väikeste erakondade tekkimisel. Valitsuse eelnõu oli siin peatuma jäänud ühe mooduse juurde, nimelt selle juurde, et ainult need nimekirjad üle maa esituse saavad, mis oma nimekirjade peale koondavad 1% kõigist hääleõiguslike kodanikkude häältest. Komisjon, seda küsimust kaaludes tuli otsusele, et niisugune kitsendamine tarvilik on, kusjuures aga komisjoni liikmete arvamisest lahku läksid selle kitsenduse ulatuse kohta. Hääletamisel läksid komisjonis hääled pooleks, ja sellepärast on ka komisjonil au esitada kaks varianti vastuvõtmiseks. Üks variant oleks see, et kõik need ülemaalsed kandidaatide koondused või iseseisvad kandidaatide nimekirjad, kes on läbi viinud vähem kui kaks saadikut, Riigikogusse üldse esitust ei saa, vaid nende kohad jaotatakse teiste nimekirjade ühenduste vahel üle maa, ja neid nimekirju ei võeta arvesse. Teine variant tõstab seda arvu veel kõrgemale ja nõuab, et selleks, et üks erakond või organisatsioon esituse saaks Riigikogusse, ta vähemalt peaks selle nõudmise täitma, mis vana Rooma õigus maksuma pannud, et ainult kolm inimest kolleegiumi kujundab, ja et kaks inimest rühma kujundada ei saa, sest neil ei ole võimalust valida esimeest ega kirjatoimetajat, mida aga meie Riigikogu maksev kodukord nõuab. Ja sellepärast nõutakse, et peab vähemalt kolm inimest läbi viima, et esitust saada. Kom-

misjon sealjuures ei saanud kaalumata jätta teist küsimust, mis selle põhimõttega seotud, nimelt meie vähemusrahvuse küsimust. Kas ei ole nende esitus kaalul? Tegelikud andmed meie vähemusrahvuse elus viimastel valimistel on näidanud, et hea tahtmise ja korralduse juures meie vähemusrahvustel ka kõige laiema piiramise või kitsendamise juures, mida komisjoni mõlema variandi nõue ette paneb, siiski võimalus on oma esitust saada. Teiselt poolt on nendel tarvitada suur laialine asutus oma huvide kaitseks, see on kultuur-autonoomiline omavalitsus. Ja kolmandaks on vähemusrahvustel, ilma et nad peaksid omavahel niisugustesse rühmitustesse sattuma, et neil raske oleks oma esitust läbi viia, veel võimalus ühineda ja ühes koos siis valimisele minna, nii et komisjoni arvates vähemusrahvuste huvid nende kitsenduste peale vaatamata täielikult kaitstud on.

Viimane põhimõte, mis iseenesest palju lihtsam ja nii kaugeulatlik ei ole, kui eelmine, puudutab aga tegelikult viimast osa valimis-seadusest, see on karistuse määramisi ja valimiste õige käigu kindlustamist, kus komisjon ühes põhimõttes, mida Vabariigi Valitsus oma seaduseelnõus ette oli kandnud, laialatusliku muudatuse läbi viis. Vabariigi Valitsus oli oma eelnõuga arvamisel, et tuleb kaitsta iga kodaniku head nime, au ja poliitilisi vaateid valeteadete andmise eest valimise ajal. See on silmapilgust peale, mil kandidaatide nimekirjad sisse antakse kunni valimiste viimase päevani, et mitte seaduslikku alust anda ebakorralikule poliitilisele võitlusele. Teiste sõnadega, ta karistab iga kodaniku, kes teadupärast valeteadete avaldamise kandidaatide kohta, mis selle viimase nime au ja head nime haavavad. Komisjon leidis, et niisugune kaitse, nagu valitsus pakub, meie palavas poliitilises elus kaugelgi küllaldane ei ole. Mitte ükski ei ole tähtis see, kas kandidaadi hea nimi kaitstud on, vaid tarvilik on kaitsta teda igasuguse poliitilise kallalekippumise eest, mis on tehtud sihilikult vale andmetega. Vähe sellest, ei ole tähtis see, et isik kaitstud oleks, vaid tarvis on, et ka see poliitiline või muu organisatsioon, kes teatud ideelise põhimõtte üles on seadnud, ka oma põhimõtetega kaitset leiaks. Sellepärast on komisjon tagasi pöördunud selle arusaamise juurde, mis vanas seaduses olemas, kus kaitset ei anta ainult kandidaadi isikule ja tema aule, vaid kaitset antakse ka tema vaadetele ja kaitset antakse tema kui poliitilise organisatsiooni esitaja vaadetele ja aule.

Karistused, mis niisuguse talituse vastu ülesastumises ette ära nähtud, on võrdlemisi karmid. Meil on tegelikke juhtumisi olnud

meie seadusandlikus töös, kus selle normi all on pidanud inimesed kannatama, sest teatavasti kõik need ülesastumised, mis ette nähtud viimases peatükis meie valimisseaduses, toovad endaga hääleõiguse kaotamise kaasa. Teiste sõnadega, sarnane isik heidetakse vähemalt kolmeks aastaks nende kodanikkude hulgest välja, kes hääletada võivad ja Riigikogu valimistel, samuti nende nimekirjast, kes olgu kogukonna või Riigikogu valimistel võiksid esineda.

Need on, austatud Riigikogu liikmed, need põhimõtted, mida lühidalt kokku võttes Vabariigi Valitsus enda poolt esitatud seaduseelnõus tarvilikuks on pidanud Riigikogule esitada nende aluste muutmiseks, mis vanas seaduses olid ette nähtud, ja need on, austatud Riigikogu liikmed, põhimõtted, mis komisjon on pidanud enda poolt tarvilikuks kas muuta või enda poolt uutena esitada.

Kõike seda arvesse võttes on minul au komisjoni nimel ettepanek teha, käesolev seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

M. Juhkam (tõer): Minul, mu härrad, on suured kahtlused ühe uuenduse kohta, mis ette nähtud arutamisel olevas seaduses, nimelt sundusliku osavõtmise suhtes rahvahääletamisel. Võib põhjendada sunduslikku väeteanistust, samuti ka koolisundust. Üksikutele juhtumistele tuleb kahtlemata üksikuid kodanikke sundida. Siin aga tahetakse minna sundimisega vististi liiga kaugele. Meie inimene ei armasta sundimist ja sõjaajal, kus õige palju sunniti, võis näha, kuidas sundimiste peale vaadati. Kuid ma pean rõhutama: Eesti kodanikul peavad olema peale kohustuste ka õigused, käesoleval juhtumisel — õigus erapooletuks jääda.

Kui 25 tuhat kodanikku ühe küsimuse leiavad sedavõrd tähtsa olevat, et nad asja otsustamise kannavad rahvahääletamisele, siis ei järgne sellest veel, et see küsimus kõigile teistele kodanikkudele niivõrd tähtis on, et nad hääletamisest osa võtma peavad, et nad ilmtingimata peavad selle küsimuse kohta „ja“ või „ei“ ütleva, et nad iga mängu kaasa mängima peavad. See on asja põhimõtteline külg.

Edasi arvan, et §§ 35-a ja 35-b pörkavad kokku ka suurte tehniliste raskustega. Esiteks juba täpne hääletajate registreerimine ja siis selgitamine, kes hääletamisest osa ei võtnud ning kas nad osa ei võtnud vabandatavatel põhjustel. Kodanikule läheks tõenduste muretsemine trahvist vabastamiseks maksmata rohkem kui 100 mk. Ja 100-margaline trahv on sedavõrd väikene, et tema ei kata selle sisse-

nõudmise kulusid. (J. Laidoner, põl: Ei kata 200 kinni!)

Kardan, et eelnõu §§ 35-a ja 35-b on kirjutatud õhku, õhku aga paragrahve kirjutada ei maksa ka siin. Kõrvale jättes aga tehnilisi raskusi rõhutan veel kord, et kodanikul peab jääma õigus jääda koju, kuita seda tahab. Meie rühm neid paragrahve eelnõus ei poolda.

V. Hasselblatt (sks): Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Komisjoni seletuskirjas on ära tähendatud, et meil olla tarvidus valimisreformi järgi, et aga nüüd enne valimisi liiga vähe aega on, et valimise õiguse reformiga toime saada, siis tuleks valimisseadust muuta ja selles seaduses tarvilikud parandused ette võtta, see on õige seisukoht. Valimisreformi ei saa rutuliselt läbi viia; sellepärast peab käesoleva seaduse siht olema praegumaksvat valimisseadust niipalju parandada, et need halvad küljed kaoks, mis praktikas ilmsiks tulnud. Need on rohkem tehnilise ja vormilise iseloomuga asjad.

Komisjoni eelnõu läheb aga sellest seisukohast märksa lahku. Nimelt muudetakse mitte ainult valimisseadust, vaid uuendatakse väga põhjanevalt ka valimisõigust, ja sellest tekib üks suur raskus. Valimisõigus peaks üles seatud olema püsivate põhimõtete järgi, mis tulevad loogiliselt kunni lõpuni konsekventselt läbi viia. Meie praeguse valimise õiguse suhtes võib öelda, et ta on vananenud, kivistunud, ja mõned teised puudused võivad tal olla. Aga meie ei saa etteheiteid teha, et tal kindel põhimõte pole aluseks pandud, ei saa temale ka etteheiteid teha, et need põhimõtted kunni viimase konsekventsini läbi viidud ei ole. Valimisõiguse reformi juures peaks loomulikult kõigepealt põhimõttelikud alused kindlaks tegema, ja alles selle järele üksikasjad otsustama. Nüüd aga tahetakse käesoleval juhtumisel vanad põhimõtted alles jätta ja selle juures hoopis teised tagajärjed kätte saada. Põhimõtte „a“ järele saadakse kätte tagajärg „a“ ja põhimõtte „b“ järele — tagajärg „b“. Siin aga tahetakse põhimõtte „a“ järele kätte saada tagajärg „b“. Meile öeldakse, see ja see muudatus pannakse ette, et saavutada teatavat valimisresultaati. Sellega saavutatakse aga valimisõiguse põhimõtte murdmine.

Härra aruandja kandis siin komisjoni nimel ette, et väikeste rühmade arv tuleb piirata sellepärast, et see tarvilik on, rohkem ma põhjusi ei kuulnud, miks on see nimelt tarvilik, kas proportsionaliteedi mõttes või mõnel teisel põhjusel? Öeldakse, et teatav põhimõte on ilus ja õige, kuid selle põhimõtte tagajärg meile ei meeldi. Vaat see ei ole loogiline, ja selle poolt olla ei saa. Siin muutu-

vad õigus ja põhimõtte maitseasjaks. Mispärast peaks parlamentlik esitus koosnema nimelt kahest või kolmest liikmest? See arv ei ole siin kuidagi motiveeritud ega põhjendatud. Kui meie niiviisi talitame, siis võime ju öelda, et miks mitte 4, sest majal on 4 nurka, miks mitte 5, sest käel on 5 näppu, miks mitte 12, sest on 12 apostlit jne. Niimoodi meie ei saa vastu võtta sarnaseid põhjendamata ettepanekuid. Valitsuse ettepanek, et ainult sellele erakonnale võib esituse lubada, kes vähemalt on saanud ühe sajandiku kodanikkude häältest, see ettepanek on vastuvõetav. Kuid kaks, kolm, neli, viis, need arvud on täiesti vastuvõtmata, ja minu arvates riikides, kus proportsionaliteedi põhimõtte nii alla on kriipsutatud, nagu see meil on, oleks niisugune ettepanek vaevalt mõeldav. Tuleb välja, et siin käiakse väga hädaohtlikku teed, kui paremaid põhjusi ei leita, sest et rühmade arvu piirata võib ju täna — homme, määrata 10, 12 jne. ja lõpuks võivad suured rühmad kokku leppida ja uue muudatuse läbi viia, mis ainult neile võimaldab esituse saada Riigikogus.

Siin ettepanud muudatuste väljavalik on väga juhuslik, mõned head valimis põhimõtted on hoopis kõrvale heidetud ja halvad alles jäetud. Üks halbtus on näiteks, et valitakse erakond, mitte aga isikud. Minu rühm ja mina isiklikult pooldaksime seda põhimõtet, mis Soome valimisseaduse läbi viidud, kus valija võib hääletada ühe isiku poolt, kõrvale jättes erakonna. Kui aga meie tahame selle põhimõtte sisse viia, siis öeldakse meile: ei, vabandage, see seadus on puhttehniline parandus! Hea küll, siis olgem konsekventsed ja parandagem seadust ainult tehnilisest küljest.

Tarvilikud on eestkätt kaks parandust: esiteks peaks kõrvaldatama see absurd, mis on sisse viidud vana seaduse § 7-daga, mille põhjal rida väikeste rühmade esitajaid võib kõiki teisi nimekirju annulleerida; teiseks peaks kindlaks määratama vana Riigikogu funktsioonide üleminek uuele, mis on ette nähtud uue seaduse §§ 95.—97. Võivad veel sisse jääda riigikaitse seaduse määrused. Kõik teised muudatused on aga täiesti ülearu- sed. Võib olla, et mõned uued põhimõtted on paremad, kui praegumaks vanad. Et seda kindlaks teha, peaks aga kõik põhimõtted järele kaaluma. Seda peaksime meie meeles pidama ja selle töö III Riigikogu hooleks jätma. Minu ettepanek kõlaks järgmiselt: „Teen ettepaneku, Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus komisjonile ümbertöötamiseks tagasi anda selles sisihis, et praegumaks seadus muudetakse jäiendatuna ainult:

1. eelnõu § 12. viimases lõikes,
2. eelnõu §§ 42. ja 43. ja
3. eelnõu §§ 95.—97. väljendatud mõttes.“

J. Jaakson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Seadus eelnõu, mis on meile esitatud vastuvõtmiseks, sisaldab rohkesti parandusi, võrreldes endise valimisseadusega. Seda võime me ainult tervitada. Neid parandusi võib jagada kahte liiki. Ühed on puht vormilised parandused, neid soovitab vastu võtta ka rkl. Hasselblatt; teised on sisulised parandused, nende vastu vaidleb härra Hasselblatt. Mina ei saa ühineda rkl. Hasselblatt'iga. Kui uus seadus sisaldaks koguni teisi põhimõtteid, võrreldes endise valimisseadusega, siis oleks rkl. Hasselblatt'il täielik õigus, sest siis visatakse segi kaks üksteisele vastukäivat põhimõtet. Kuid nende paranduste juures, mis siin on sisse võetud, niisuguseid üksteisele vastukäivaid ettepanekuid ei ole ja minu arvates nende paranduste vastuvõtmine raskusi ei valmista. Mis puutub sellesse, et teatud miinimum kandidaate on tarvilik selleks, et nimekiri maksvaks tunnistataks, siis see ettepanek ei sisalda veel mingisugust uut põhimõtet, mis endistest põhimõtetest lahku läheks, ta parandab ainult endist seadust, aga midagi vastukäivat endise seaduse põhimõtetele mina siin ei leia. Mina omalt poolt tahaksin peatuda ühe uue paranduse juures, mis komisjonis arutamisel oli, kuid mis komisjonis siiski vastuvõtmata jäi. See parandus seisab selles, et läbi viia nõndanimetatud liikuvad nimekirjad praeguste kinniste nimekirjade asemel. Selle paranduse läbi antakse valijatele jällegi tagasi suuremad õigused valimistel. Praegu on nende õigused lõpmata kitsendatud. Valija ei saa ühtki mõju avaldada selleks, kes kandidaatide nimekirja üles võetakse, vaid ta peab sellega leppima, missugusel kujul nimekirjad kokku on seatud, ja missuguses järjekorras kandidaadid sinna paigutatud. Nimekirjad aga seavad kokku tihti väga kitsad kodanikkude rühmad, kes ainult üksikutest isikutest koosnevad ning suurtele valijatehulkadele ei ole ühtki muud õigust jäetud, kui ainult ühele või teisele kindlale nimekirjale hääle anda. Kaasa mõjuda selleks, et üks või teine isik väljaspool kandidaatide nimekirja valitaks, õigust tal ei ole. Vormiliselt on talle õigus jäetud üht või teist isikut nimekirjas kriipsu allatõmbamise läbi mahutada nimekirja etteotsa. Kuid meie teame, et tegelikult sellel kuigi suuri tagajärgi ei ole, välja arvatud üks erandlik juhtumine, ei ole sellel tegelikult kunagi tagajärgi olnud ega saa ka olema. Kodaniku õigus jääb seega valida ainult üksiku rühma või erakonna vahel, aga mitte üksikute

isikute vahel. Kodaniku õigused on siin liiga kitsendatud ja on tarvis valimisõigust talle tagasi anda, talle tagasi anda õigus teatavat kindlat isikut ära tähendada, kes peaks valitama. Sarnast parandust valimisseaduses läbi viia on täiesti võimalik, kinni pidades proportsionaalsusest, valimisviisist, mis nõutakse põhiseaduse järgi, sest andes ühele või teisele isikule hääle, annab kodanik ühtlasi sellega oma hääle ka sellele nimekirjale, kust see isik on võetud. Selle järgi on hõlbus ka välja rehkendada, kuipalju üks või teine nimekiri hääli peab saama. Seda on võimalik valijal teha kahel viisil: kas märgib ta nimekirjas ära need isikud, kes seal juba on üles tähendatud, neile kriipsu ümber tõmmates, või jälle kirjutab ta need isikud, kellele soovib oma hääle anda, eraldi valimisedelil üles, selleks määratud kohal. See parandus on minu arvates tarvilik ja mõjub igatahes tervendavalt meie rahvaesituse töö peale. Tarvilik on ta juba sellepärast, et ta kodanikkude juures rohkem huvi äratav valimiste vastu ja ei ole meil tarvis sunniabinõusid tarvitusele võtta selleks, et kodanikke sundida valimiskasti juurde minema. Sunniabinõud siin minu arusaamise järgi ei ole omal kohal. Kui valijal enesel huvi valimiste vastu ei ole, kui tal ei ole selgust, missugusele erakonnale hääle andma peab, siis trahviühvardusel meie ometi midagi kätte ei saa. Sellepärast peame leidma teisi abinõusid, et valija tõesti heameelega tuleb ja oma kodanikukohustust täidab. Üks sarnane abinõu oleks, kui meie kodanikule laiemad valimisõigused anname. Peale selle leian ma, et tähendatud paranduse läbi rahvaesituse koosseis ainult paraneda võiks, sest kodanik võib paremini otsustada, keda just tema soovib rahvaesituses näha ja keda mitte. Kui kitsad rühmad nimekirjad kokku seavad, siis on siin mõõduandvad esimeses järjekorras rühma kaalumised, mispärast nad ühe või teise isiku üles võtavad, kuna aga laiematel kodanikkude ringkondadel kitsad erakonna huvid tagaplaanile jäävad, sellepärast üldine tagajärg peaks minu arusaamise järgi parem olema. See on aga väga tähtis, et rahvaesituse koosseis tugevam oleks kui praegu, sest rahvaesitusel on suured ja tähtsad ülesanded. Lõpuks arvan, et eeltähendatud parandus ei saa ka mõju avaldamata jätma nende vahekordade tervendamise peale, mis praegu rühmade vahel on ja mis minu arusaamise järgi liiga teravad on ja töötegemise juures rohkem takistust valmistavad. Minu tundmise järgi oleks see tervendamine väga tarvilik, sest meie rahvaesitus on praegu kujunenud rohkem üksikute huviringkondade esituseks kui rahvaesituseks. (Vahelhüüe paremalt poolt: On

õige!) Iga huviringkond sõdib oma ringkonna kasude eest, kuna üldised rahvahuvid tagaplaanile jäävad. See nähtus on igatahes ebaloomulik ja peaks kaduma; rohkem esiplaanile peaksid tõusma üldised rahva ja riigi huvid. Minu arusaamise järgi võib see ka siin tervendavalt mõjuda, kui valija oma hääle andmise läbi kindlale isikule võib otsekohest mõju avaldada rahvaesituse koosseisu peale. Valimiskomisjonis oli see parandus arutamisel. Seal leidis tema poolehoidjaid kui ka vastuvaidlejaid, kuid pea vastuvaidlemise põhjus oli see, et ta praegusel ajal ei ole läbiviidav. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mispärast?) Aega olevat kunni valimisteni liiga vähe järele jäänud. Mina selle argumendiga ühineda ei saa, sest iga teatav uuendus valmistab alguses ju raskusi, aga et siin ajapuudus takistust valmistada võiks, minu arusaamise järgi ei ole see põhjendatud. Meie suudame kahtlemata komisjonis selle paranduse mõne päevaga läbi viia ja teisel lugemisel võiks see seaduseelnõu juba parandatud kujul arutamisele tulla. Kodanikkudele valimise juures see ka iseäralikke raskusi valmistada ei või, sest ajakirjanduse kaudu võiksid kodanikud tarvilikud teadmised omandada, ja kodanikud kunagi ei hakka aastate viisi enne valimisi neid teadmisi omale koguma; peale selle ei ole kodaniku kohused, kui eeltähendatud paranduse vastu võtame, kuigi rasked ja keerulised. Praeguse viisi järgi annab kodanik hääle kindlale nimekirjale, uue järgi määraks ta ise ära üldises nimekirjas need isikud, kellele ta tahab hääle anda. Kõigil neil põhjustel panen ette, I ja II lugemise vahel seaduseelnõu anda tagasi komisjoni paranduse tegemiseks, mille järgi valijad hääled annaksid mitte kindlatele kandidaatide nimekirjadele, vaid liikuvatele nimekirjadele.

Juhataja A. Jürman: Kuna Riigikogu on töötanud 2 tundi, siis kuulutan veerand-tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.05 min.

Pärast vaheaja jätkub koosolek kell 7.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Zimmerman.**

Sekretääri kohal abisekretäär **L. Raudkepp.**

Juhataja J. Zimmerman: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Jans (stp): Austatud rahvaesitus! Mina olen rkl. Hasselblatt'iga selle poolt

ühel arvamisel, et arutuselolev seaduseelnõu ei tähenda mitte ainult valimisseaduse muutmist, vaid palju rohkem — valimisõiguse muutmist. Võrreldes arutuselolevat seaduseelnõu endise Asutava Kogu ajal antud seadusega, võime konstateerida, et suurem osa norme on vanast valimisseadusest sõnasõnalt võetud. Mis muudetud on, või mis juurde on pandud, need sisaldavad tingimata valimisõiguse muutmise tundemärke. Kõigepealt peatuksin ma ühe minu arvamise järgi tähtsa valimisõiguse muutmise kavatsuse juures. Ma mõtlen nimelt 50 tuhat marka, mida iga erakond, kes nimekirjaga valimistel esineda kavatab, peab sisse maksma. Komisjoni aruandja seletas, mispärast see määrus on otsustatud ette panna, meie valimisseadusesse üles võtta. Ma arvan, et ta mitte kõiki siit kõnetoolilt ei öelnud, mis tähendab ja kui kaugele ulatav võib olla see põhimõte, et kodanikkude vabadust kandidaatide nimekirjade esitamises hakatakse piirama selle abil, et neilt nõutakse teatud summa deponeerimist, enne kui nad nimekirju esitada tohivad. See summa nõudmine peab motiveeritud olema, tema valik peab otstarbele vastama. Mispärast on võetud just 50 tuhat marka, mispärast ei ole võetud vähem ega rohkem? (M. Martna, stp: Noh, üks summa peab olema!) Jah, üks summa pidi võetama, ja ma arvan, et tõesti sellelt seisukohalt on välja mindud. (Vahelhüüe.) Ei ole veel küllalt suur? Ma arvan, ka, et heameelega oleks suurem summa üles võetud, kuid veel ei juletud. Järgmistel Riigikogu valimistel arvan, see summa kasvab kindlasti. Veel ei ole aeg, et suuremaid summasid üles võtta. Meie valimisõigust tahetakse piirama hakata nii ettevaatlikult ümber nurga, et mitte veel alles hiljuti möödunud revolutsiooni põhimõtteid rahvale meelde tuletada, sest võib olla on need paljudele veel kallid, ligidased. Kuid on igatahes arvatud, et on aeg, kus võib kodanikkudele tõkkeid tegema hakata nende valimisõiguse teostamisel. Ma panin enesele küsimuse ette, kust võeti niisugune kitsendus, rahaline? Mispärast ei piirata nimekirjade sisseandmise õigust mõne teise kitsendusega või tõkkega? Mispärast ei nõuta näiteks nimekirjade esitajatel mingisugust põhimõtet või programmi? Omal ajal esitati „Meie Matsi“ erakonna nimekirja, see oli tõesti nali. (M. Martna, stp: Ajaloolik nali.) Kas ta nüüd ajaloolik oli või mitte, aga mina arvan et niisuguse nimekirja esitamine oleks võidud seadusega võimatuks teha, kui nimekirjade esitajatele oleks teatud ideoloogilised nõudmised ette pandud. Seadusega oleks võidud ka üks mitterahaline tundemärk kindlaks teha, mille

põhjal oleks võimalik olnud naljategemist nimekirjade sisseandmisega tulevikus ära hoida. See on täiesti mõeldav ja võimalik, kuigi see teile, võib olla, imelik paistab. (J. Laidoner, põl: Ei ole keegi selgeks teinud, kus nali lõpeb ja tõsi algab.) Nalja võib iga asjaga teha, see on tõsi. Summade deponeerimise nõudmine üksi aga ei pruugi naljategemist ära hoida või võimatuks teha. Väiksel alates võidakse aga ka tõsiselt oma ideede eest väljas olla ja neid poliitilistel aladel maksma panna. (M. Juhkam, tõer: Kes keelab?) Keelab see, et ei ole raha esinemiseks. Ma ütlen et 50.000 marka ei ole niivõrd suur summa, et sellepärast pruugiks nii väga piikisid murda, aga see on algus, ja meie ei ole millegiga garanteeritud, et järgmistel valimistel 500.000 marka ei nõuta. 500.000-margalise kautsjoni juures kaovad kindlasti nii mõnedki erakonnad tegevusväljalt, kellel täielik eluõigus võiks olla. Minu teada oli Inglise tööerakond kaua aega ühe saadiku läbi parlamendis esitatud. (Aruandja Anderkopp: Kui palju seal kautsjoni nõutakse?) Kas kautsjoni nõuti, ei mäleta, kuid tehti samuti takistusi just rahalises suhtes. (A. Anderkopp, tõer: Kõik valimiskulud peab sisse maksma.) Tean, et seal katsuti töölisesitajaid sellega parlamendist eemal hoida, et rahvaesitajatele nende tööde eest tasu ei maksetud. Sellega oli võimalik ainult rikastel erakondadel oma esitajaid parlamendis pidada. Teie 50.000 marka kautsjoni on just üks nähtus samast liigist. (M. Martinson, põl: Kes see „teie“ siis on?) Mina vaidlen praegu põhimõtte pärast ja mitte selle summa pärast, ja seda põhimõtet võite teie ka teises sihis arendada järgmise Riigikogu valimiste eel. Iga Riigikogu valimiste eel võite oma seaduseelnõuga esineda ja uusi kitsendusi sisse tuua. (M. Juhkam, tõer: Kes tulevikus kaitseb?) Mina ei või ju tulevikku ette kuulutada, mis seal tehakse ja kui kaugele minnakse, kuid siin viiakse üks printsiip valimisõigusesse, mis täiesti põhimõtteliku laadi on ja kitsendusi sisaldab kodanikkudele nende valimisõiguse teostamisel. (Siseminister K. Einbund: Missugune printsiip siis põhimõtteliku laadi ei ole?) Ma eksisin, tahtsin öelda, et seadusesse on sisse viidud üks norm, mis valimisõigust kitsendab ja mis põhimõtteliku laadi on. Teine põhimõttelik kitsendus on see, et väikesetele erakondadele, kes allakolme esitaja saavad, on võimatuks tehtud Riigikogusse tulla, põhjendades sellega, et nad ei ole küllalt häáli saanud. (E. Masik, põl: Kas tahate oma erakonna teha?) Mina olen oma erakonna juba teinud ja minul isiklikult ei ole tarvis

mingisugust uut erakonda teha. Teie, härra Masik, nagu ma mäletan, katsusite omal ajal erakonda teha, kuid kukkusite läbi, nimelt teise Riigikogu valimistel. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kuidas ta siis siia sai, kui läbi kukkus? M. Laarman, põl: See on läbikukkumine, kui keegi Riigikogusse saab.) Mina vaidlen igatahes ka selle kitsenduse vastu. Omal ajal oli Inglise tööerakond kaua aega parlamendis esitatud ühe saadiku läbi, praegu on ta üks suurematest, ja ma ei tea mispärast ka meie juures ei või poliitilised erakonnad väiksel peale hakata ja poliitilistele vooludele, mis tulevikus meie poliitilises elus suurt osa võivad etendada, algust panna.

Mina vaidleksin selle kitsenduse vastu veel teiselt seisukohalt. Selle kitsenduse ülevõtmine meie valimisõigusesse olla põhjendatud selle läbi, et meie parlamendis erakondlik killustus väga suur on, mis parlamendi tööd ja valitsuse kujundamist takistavat. Niisuguse mehaanilise väikeste erakondade parlamendist väljaarvamise teel loodetakse siis luua täiesti töövõimeline parlament ja teha meie valitsus kindlaks. (J. Holberg, põl: Härra Porman on siin mehaaniline väike erakond!). Mina leian, et see võte sihiti mööda läheb, kui erakondi parlamendis palju tekib, siis on see ometi üks tundemärk, et ka rahvas on samal viisil killustatud. Mitte ainult need erakondade esitajad, kes Riigikogus istuvad, ei ole killustatud, vaid ka rahval enesel ei ole mingisuguseid ideesid, mis teda suuremateks vooludeks koondaksid. Ja mina arvan, et ka seda asjaolu on tarvis ometi konstateerida või avalikuks lasta tulla, et meie rahvas ideeliselt teelahkmel on, et meil mingisugust sihti ei ole meie poliitilises elus, et meie ei tea, kuhu meie läheme. Ja see nähtus peaks ometi meie poliitilisi tegelasi mõtlema panema ja neid sundima teisi teid leidma rahva koondamiseks poliitilises tegevuses. Teie tahate nüüd seda, mis tegelikult ideede alal nähtavale on tulnud, mehaanilisel teel kõrvaldada sellega, et teie väikesed erakonnad Riigikogust välja viskate ja nende tekkimise koguni võimatuks teete. Teie tahate seda ideedelagedust, mis rahva seas valitseb, sihipuudust, seda tahate nüüd vägivaldselt kinni katta, kaane alla peita. Kas on siis see otstarbekohane? Kas sellega saate luua mõne suure idee, et teie väikesed voolud kõrvaldate? Mina arvan, see tuleb ikkagi teisel viisil kuidagi nähtavale ja niisugune kitsendus on asjatu ja kahjulik. See oleks vastuvaidlus sellele teisele põhimõttelikule muudatusele, mida meie valimisõigusesse tahetakse sisse viia.

Siis oleksid mul mõned märkused, mis õieti redaktsioonilist laadi kannavad, kuid mis ka näitavad, kuidasviisi meil see valimiseadus läbi viidud, kui läbimõeldult ta kokku seatud on. Ma võtan § 1-se. Teises lõikes leiame järgmise lause: „Iseseisva valimisingkonna moodustavad oma administratiivpiirides Tallinna linn, Harju, Lääne, Pärnu, Saare, Järva, Tartu, Viru ja Viljandi maakonnad igauks eraldi, kuna Võru, Valga ja Petseri maakonnad nende administratiivpiirides kokku ühe ringkonna moodustavad.“ (Aruandja A. Anderkopp: Mis seal siis viga on?) Ei, ma ei tahtnud mitte selle kohta kõneleda. (A. Jürman, põl: Stenogrammist maha kustutada!) Ma ei ole seda lõpulauset mitte lugenud.

Teine on selle nõndanimetatud riigikaitse seaduse meie valimiseadusesse ülevõtmine. (Aruandja A. Anderkopp: See oli ennemgi seal, ta on vastu võetud, kui valimiseaduse parandus.) Kuigi ta vastu võetud on, siis vaidlen mina tema uuesti vastuvõtmise vastu. Ma vaidlesin siis tema vastu, kui ta omal ajal algatati ja ma vaidlen ka nüüd tema vastu, kõigepealt redaktsioonilisest seisukohast. Siin on üles loetud teatud kuritegevuse laadid, ja on öeldud, et need organisatsioonid, kes teatud kriminaalseaduste paragrahvide vastaselt tegutsevad, ei või kandidaatide nimekirja esitada. Siin on ainult teatud paragrahvide vastu eksijad organisatsioonid üles loetud, aga kui nüüd tahetakse järjekindel olla, siis peaks ometi ka kõiki teiste kriminaalseaduste paragrahvide vastu eksijaid organisatsioone nimetatama. Võiks ju, näiteks öelda, et salakaubavedajate organisatsioonid ei või esitada kandidaatide nimekirju, samuti varaste organisatsioonid jne. Siin on aga ainult tähendatud riigi äraandjad ja riigikorra vägivaldselt kukutajate organisatsioonid. Mina leian, et juba sellepärast see seadus siia ei sünni. Mina jään nende väidete juurde, mis omal ajal ette kandsin selle seaduse vastuvõtmisel Riigikogus pärast 1. detsembrit. Tingimata tuleks see paragrahv siit välja jätta. Ta on vastu võetud 1. detsembri sündmuste survele. Ta pidi ajutist laadi kandma, kui teda aga nüüd valimiseadusesse sisse võttes nagu teistkordselt kinnitada tahetakse, siis katsutakse teda sellega nagu igaveseks teha; kuid tema on ometi erakorraline seadus, ta teeb väljavõtteid meie kriminaalkoodeksis ettenähtud põhimõtetest. Siis tahaksin ka vastu vaielda sellele, et § 55. ära keelatakse valimisedelitel trükkimine ja nõutakse, et tingimata Riigikogu juhatusel poolt trükitud sedelitega peab hääletama. Mina leian, et sellel mingisugust mõtet ei ole. See kitsendus

võiks põhjendatud olla sellega, et tahetakse valimissaladust kindlustada, kuid mina leian, et see mingisugusel viisil valimissaladust välja ei anna, kui hääletatakse poliitiliste organisatsioonide poolt trükitud sedelitega.

§ 100. on ette nähtud süüteod ülesseatud kandidaadi isiku või teda esitava organisatsiooni vastu valeteadete laialilaotamise suhtes. Mina leian, et see paragrahv midagi uut ei anna. See on laimamise paragrahvi variant ja niisugusel kujul, nagu ta siin on esitatud, ei too ta valimisvõitlusesse midagi uut. Kui nende suhtes oleks asja arutamise korras väljavõtte tehtud selles mõttes, et rutatakse nende süütegude otsustamisega, siis saaksin mina nimetatud paragrahvi ülesvõtmisest aru. Seda meie aga tähendatud paragrahvist ei leia. Paragrahv on redigeeritud nii, et ta võib isegi teatud arusaamatusi tekitada. Mina arvan, et see paragrahv võiks ka käesolevast seaduseelnõust välja jääda.

A. Tamm (rhvsv): Väga austatud Riigikogu liikmed! Kommisjoni poolt esitatud seaduseelnõu seisab koos väga mitmest osast. Nimelt üks osa on tehniline, milles ette nähtud üksikasjalik valimistehnika. See on uus osa ja tehniliselt väga vajalik nende kogemuste tagajärjel, mis oleme valimistel läbi elanud. Arusaadav, et need puudused, mis nähtavale tulid, peab kõrvaldama, ja väärnähtuste kõrvaldamiseks on ka üks osa käesolevast seaduseelnõust mõeldud.

Kuid seaduseelnõul on veel teine osa, mis meie rühmale täiesti vastuvõtmatu on. See on osa, mis ette näeb teatud kitsenduse. Nendest kitsendustest on täna juba räägitud, on väga põhjalikult neid motiveeritud ka aruandja poolt, samuti ka teiste poolt on nendele kitsendustele vastuväiteid esile toodud, ja mina tahaksin nüüd ka natukene meie rühma seisukohta selgitada.

Kui pannakse maksuma teatud kitsendus, siis peab kaalumisele võetama, kas on elulisi huvisid, mis tingimata nõuavad neid kitsendusi. Sest kui meie asume Eesti vabariigis, mille pealkiri on „demokraatlik vabariik“, siis peaks igasuguste kitsenduste suhtes suurt ettevaatust tarvitama. Mina leian, et aeg ei ole veel küps selleks, et niisuguseid kitsendusi maksuma panna. Kui oletatakse, nagu tegi härra aruandja, et meil väga palju rühmitusi tekib, ja see asjaolu segab niihästi Riigikogu tööd kui ka valitsuse kujundamist, siis võiks ka osalt sellega leppida. Aga asi ei ole kaugeltki nii raske olnud. Meie ei ole suutnud nende aastate jooksul niisugust juhtumist kindlaks määrata, mis annaks põhjust sarnaseid kitsendusi, kui käesolevas seaduseelnõus ette nähtud,

maksuma panna. Kas meie võime kätt südame peale pannes öelda, et meil on olnud valitsuse kujundamisel niisuguseid raskusi kui Lätimaal, kus kümnekond rühmitust on tekkinud ja igaüks on ainult ühe isiku seimi saatnud? Meil niisugust juhtumist õieti ei ole. Meil on küll 2 rühmitust, kes on suutnud ainult ühe mehe Riigikokku läbi suruda, need on üürnikud ja demobiliseeritud sõjamehed. Teistes väikestes rühmades on ikkagi kaks, kolm või neli meest, või viis meest. Suuremates keskrühmades 8—12 meest, nii et meil ei ole sarnast kirjut ketti, mis annaks oletada, et meil raske olukord maksmas Riigikogu töös ja valitsuse kujundamises. Ma luban omale toonitada, minu härrad, et meie elame ikkagi veel aja-järgus, kus meil veel tugevaid traditsioone, tugevaid väljakujunenud erakondi olemas ei ole. Meie laename enamasti kõik eeskujud väljamaalt. Meie põhiseaduski on ainult teatud osades omapärane, näiteks meil puudub president, kuid üldjoontes on meie põhiseaduski võetud väljamaa omade eeskujul. Ei või ju ette heita, et midagi päris uut ei looda, seda ei ole ka tarvis, sest mis väljamaal aastasadade kestes on ennast näidanud hea materjalina, on ka meile täiesti vastuvõetav. Kuid sellepeale vaatamata peame omalt poolt lisa andma, lisa, mis Eesti rahvale, Eesti riigile, Eesti hingele, Eesti omapärasele vastaks. Ja selles viimases suunas on tööd meil vähe tehtud, mitte sellepärast, et tööd ei ole tahetud teha, vaid sellepärast, et meil aega vähe on olnud, sest mis on 8 aastat riigi ja rahva elus. Seda arvesse võttes ei saa meie rühm 50.000-margalise kautsjoni poolt hääletada, mitte sellepärast, et see summa suur oleks, vaid sellepärast, nagu härra Jans tähendas, et see õiguste kitsendamine on. 50.000 marka saavad inimesed ikka kokku, aga see põhimõte ei ole praegusel ajal õigustatud — see on õiguste kitsendamine. Igal kodanikul on põhiseaduse järgi õigus valida ja ennast valida lasta. Valimise tulemust ärarippuvaks teha rahasummast, see ei ole demokraatlikus riigis lubatud. Härra Jans motiveeris väga õieti, et kui nüüd vastu võtame 50.000 marka, siis võib oletada, et tehtud halba sammu võib tulevikus seda kergemini korrata. Võib olla lepivad tulevikus suuremad rühmad kokku ja panevad kautsjoniks 50 miljonit marka. (Vahelhüüe aruandja A. Anderkopp'i poolt.) Nad kardavad praegu seda teha. See on tõsi, kuid kui kord juba esimene samm läbi surutud on, tarvitatakse teatud ettevaatust, pärast aga võetakse rohkem julgust. Sellepärast peame selle esimese sammu vastu võitlema. Mingisugust kautsjoni ei ole vaja. Kui võtame tarvitusele kautsjoni siinkohal,

siis võidakse seda tarvitusele võtta ka igasuguste miitingute, koosolekute juures. Öeldakse — pidage koosolek, kuid makske enne kautsjon sisse, ja kui mõni teeb mõne halva liigutuse või vahelhüüde, siis kautsjoni tagasi ei makseta, kui aga kõik hästi läheb, siis muidugi antakse kautsjon tagasi. Ei ole mingisugust mõtet kautsjoni alla panna kodaniku vabadust. See tarvitab väga suurt ettevaatust ja kaalumist.

Edasi tahetakse maksta panna minimaalne saadikute arv Riigikokku pääsemiseks. Siin on kaks varianti. Nimekiri, mis suudab saata Riigikogusse kaks kunni kolm saadikut, võetakse arvesse, vähema saadikutearvu juures seda ei sünni. Ka see tingimus ei ole õiglane. Meie valimise nimekirja järgi, kus aluseks proportsionaalne valimise viis, peab Riigikogu olema kui maakaart, nii kirju kui riik ja rahvas, nii kirju peab meie Riigikogu olema. Proportsionaalsus tähendab, ta läheb kunni äärmuseni. Kui on üks saadik, see tähendab, et üks sajandik rahvast on koondunud teatud programmi teatud voolu alla ja ei ole suutnud rohkem esitajaid anda. Miks peab saadikute arvuks võtma 2—3. See on vägivald. Mu härra, lubage tõendada, see on vägivald, vägistamine väiksemate rühmituste kallal. (Vahelhüüe aruandja A. Anderkopp'ipoolt.) Meil on 100 liiget, üks on $\frac{1}{100}$, ega mina poolt inimest sisse tuua saa. (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Härra Virma, see on väga ideaalne seisukoht. Kui väikene riik lubab, nagu seda Shveitsi kantonid lubasid ja Ateenas sündis, kus turu peal, kuhu kõik kodanikud kokku tulid, hääletati, siis on see ju väga kena, kuid meie juures seda korraldada ei saa, sest kõik kodanikud ei saa kokku tulla, vaid peavad oma esitajad saatma. Sellepärast ei tule rahvaesitajate saatmist Riigikogusse mitte piirata. Nii siis, kui võtame need mõlemad kitsendused, ühelt poolt kautsjonimaks ja teiselt poolt saadikutearvu minimaalne äramääramine, siis leian mina, et need Riigikogu liikmed, kes tahaksid eestkätt demokraatiat toonitada ja alla kriipsutada, ei tohiks nende paragrahvide poolt hääletada. Võib olla, et lood lähevad tõesti nii kirjuks, et tekivad kümnedkonnad üksikute rühmituste esitused, kuid praegu ei ole meil veel mingisugust vajadust kitsenduste järele ja sellepärast meie rühm, kes võib selle seaduseelnõu poolt üldiselt hääletada, ei saa hääletada nende kitsenduste poolt, vaid toetab härra Hasselblatt'i parandus-ettepanekut. Ei saa öelda, et Eestis on viimane poliitikatarkuse sõna väljendatud, et on jõutud juba äärmuseni, pole enam midagi uut oodata. Lubage üks näide tuua. Kujutage endale ette, et kehvad isikud, näiteks popsid, tahavad ise-

seisva voolu luua ja neile pannakse kautsjoni maksuna 50.000 peale. Mina ei saa seda kuidagi ära seedita, milleks tarvis inimest teatud surve alla panna, millega kodanikkudele ei lubata oma õigusi maksta panna ja valitseda. Öeldakse, meil on maksmas demokraatlik kord, kuid mu härrad, see demokraatlik kord on teatud kitsendustega. Maksame kautsjoni ära, kanname selle eest hoolt, et saada teatud arv saadikuid, siis oleme demokraadid. See on tõsine ümberristimine, see pole sugugi kodaniku õiguste maksmapanemine, millest räägib põhiseadus. Meie põhiseadus räägib puht demokraatiast, ja sellepärast ei saa meie rühm nende kitsenduste poolt hääletada.

Juhataja **J. Zimmerman**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp**: Austatud Riigikogu liikmed! Minu ülesanne vastata lugupeetud eelkõnelejate väidete peale ei ole kerge, esiteks juba sellepärast, et praegu seadust muudetakse, mis, paar rida välja arvatud, minu enda poolt omal ajal tervena kokku seati, ja teiseks sellepärast, et üksikud mõtted, mida üksikud eelkõnelejad esile tõid, nende peensuste läbiviimise hindamisel minul, kui sennise autoril, kui inimesel, mitte kui komisjoni aruandjal, teised nüantsid esile tulevad, kui ma neid kui komisjoni aruandja esile tuua saan. Sellepärast katsun ma niipalju, kui võimalused seda vähegi lubavad, jääda neisse piiridesse, mis komisjonis kuuldavale on tulnud ja komisjoni seisukohalt katsuda vastust anda nendele arvustustele, mis täna lugupeetud Riigikogu liikmete poolt kuuldavale on tulnud. Niipalju kui mina kokku võtta sain, on need vastuväited peatuma jäänud peajasalikult nelja küsimuse juures, millest kaks lihtsad otsustada on, kuna kaks teist küsimust raskematena tunduvad. Need neli küsimust oleks järgmised. Kõigepealt esimesed kaks küsimust, nimelt riigikorra kaitseseaduse paigutamine käesolevasse seadusesse ning teiseks see paragrahv, mis puudutab kandidaatide ideede ja organisatsioonide kaitset valeteadete laialilaotamise vastu. Teine küsimus, mida rkl. härra Juhkam üles tõstis, on küsimus rahvahääletamise sünduslikkuse kohta. Siis lõpuks küsimus kautsjoni ja Riigikogusse esituse tulekul sellele teatud tingimise ülesseadmise, et alla teatud normi Riigikogusse üldse kohta ei saa. Nende küsimuste peale vastates katsun ma pildi anda vaadetest, mis komisjonis nende punktide kohta mõõduandvad olid. Kõigepealt need kaks küsimust, mida rkl. härra Jans üles tõstis, see on riigikorra kaitseseaduse paiguta-

mine käesolevasse seadusesse ning kandidaatide ja nende organisatsioonide kaitse. Mina pean tähendama, et komisjon riigikorra kaitseaduse teises osas, mis Riigikogu poolt läinud aastal vastu võeti, ühtki sõna muutnud ei ole. Tema on ainult kodifitseerimise korras pannud need paragrahvid siia sisse. See on Riigikogu oma tahtmine, ning komisjon arvas, et Riigikogu tahtmine talle mõõduandev on, ning sellepärast pidi ka see seadus sel kujul Riigikogule esitatama, kuigi need inimesed ja rühmitused, kes teisel arvamisel on, selle osa väljajätmise poolt hääletavad. Sellepärast aga ei saa tulla ja öelda, et see seadus kuskile ei kõlba, sest see oleks nagu püksilappimine kuskilt õla pealt. See on Riigikogu enda enamuse otsus.

Teine asi, see on paragrahv selle kohta, kas on tarvis kaitset anda kandidaatidele ja nende organisatsioonidele, või on see isenesest mõistetav, et seda tarvis ei ole. Kuna uus 1903. a. kriminaalkodeks oma paragrahvides, alates 529., seda küsimust ei lahenda, nagu härra Jans arvas, on seda tarvis. Härra Jans vist eksib, sest kui ta põhjalikult võrdleks seda redaktsiooni, mis oli valitsuse eelnõus, praeguse komisjoni ettepanekuga, siis meie saaksime selles asjas kokkuleplikumad olla. Milles seisab küsimus? Küsimus seisab selles, et teie maksva kriminaalseaduse järgi saate karistada kedagi ainult siis, kui tema on valeteateid teie kohta avaldanud ja need teie au riivavad või veel kaugemale lähevad ja teid kuriteos süüdistavad. Käesoleval juhtumisel ei saa seda kaitset nii lihtsalt võtta, vaid seda kaitset tuleb anda laiemalt. Ütleme, näiteks, et keegi kaks päeva enne valimisi suudab teate saata üle-maa laiali, et härra Jans võõrandatud mõisate eest on nõus maksma 175 miljardit. Ja kui teie seda ei suuda ümber lükata, siis on see teie poliitiline surm, sest leidub ikka inimesi, kes seda usuvad, kuna aga praegu maksvad seadused mingit kaitset ei anna niisuguste kuritarvituste vastu. Seda kaitset on aga vaja niihästi teie erakonnale kui mõnele teisele organisatsioonile paremalt või pahemalt poolt. Võib olla, et seda kaitset veel tarvis ei ole senni kaua, kui keegi pole inimese au maha kiskunud või tema kohta süüdistust ette toonud, et ta on hobusevaras või midagi sarnast. See on seisukoht ja seda võib kaitsta. Komisjon on aga teisel arvamisel, et niisugune ebaaus poliitiline võitlus lubatud ei ole ja kui keegi seda teeb, siis peab ta ka selle eest karistatud saama. Mina pean komisjoni nimel seda paragrahvi kõige jõuga kaitsma, kuna meil praegu poliitiline elu oma võitlustes väga terava iseloomu on võtnud! Ma ei salga, et ühegi seadusega ei saa neile halbtustele, mis nähtavale tulevad, piiri panna. Samuti

ei saa öelda, et kriminaalkodeksi paragrahvid lõpu teeksid kuriteole. Kui siis eitaksime kriminaalseadusi üldse. Sellel paragrahvil on teatud juriidiline alus sees ja seda paragrahvi tuleb sellepärast pooldada.

Mis puutub sellesse küsimusse, mida härra Juhkam üles seadis, et rahvahääletamine kodanikkudele sunduslik ei tohi olla, siis on see lai küsimus, mis peale nende motiivide, mida mina ette kandsin, eriti selle hindamine on, mida meie kodanik suudab vastu võtta. Kas suudab ta painduda niisuguse sunduse alla, kas see on tema hingeelule vastuvõetav või mitte ja kas see on praktiliselt läbiviidav või mitte? Minul, kui komisjoni aruandjal oleks kõige parem soovitada, et Riigikogu ise oma otsuse selle asja kohta teeks, ja sellepärast luban endale minna tähtsama küsimuse juurde, nimelt esituse piiramise küsimus sel juhtumisel, kui üks poliitiline organisatsioon küllaldaselt häáli ei ole saanud, et tarvilikku arvu kandidaate läbi viia. Kõik kõnelejad on terve rea küsimusi ette toonud ja kõigil on see nõudmine, et demokraatia abstraktselt peaks kindlustama vabaduse teatava kauguseni. Minul oli au Asutava Kogu ajal olla põhiseaduse komisjoni aruandjaks ja tähendada, et demokraatia veel ühtki absoluutset vabadust lubada ei saa. See oli ka üheks motiiviks meie põhiseaduse juures, mis oma radikaalse ilme poolest omale võistlejaid ei leia, olgu vast Saksa osariigid, või teatud mõttes Shveitsi vabariik. Minu põhimõte on see, austatud Riigikogu liikmed, et üheski demokraatias ei ole olnud ja ei saa olla absoluutset vabadust, ja sellepärast, kui keegi siin arvama tuleb, et meie oma põhiseaduse alusel saame maksma panna absoluutse vabaduse, mida ükski eriseadus piirata ei tohi, siis niisugust vabadust meie luua ei saa, sellepärast, et meie oma mõistusega kaugeltki ei ole kasvanud kaugemale kui terve ilm. Teatavad kitsendused on alati tarvilikud ja seda rohkem demokraatias, mis selles seisab, et vähemus peab enamuse alla painutama. Kui sellest seisukohast nende küsimuste juurde minna, mis siin esile on toodud, siis peab ütlema, et demokraatia seisukohast nende arvustamises põhimõttelikult, nõnda nagu sellest demokraatia paremad teoreetikud aru on saanud, küllalt tugevana püsima ei jää väide, nagu oleks meie uues korras olemas kitsendused niisugused, mis demokraatia ära lõhuvad ja demokraatia põhimõtte nurka heidavad.

Üks lugupeetud eelkõneleja küsis, miks on see kautsjon sisse võetud, ja heitis ette, et ei olevat selleks kindlaid motiive ette toodud, miks on see kautsjon just 50.000? Misspärast kautsjon sisse on võetud, selle kohta olen motiivid ette toonud, kui ma oma lühikese

ülevaate tegin, ja mina ei usu, et keegi Riigikogu liikmetest seda olukorda saaks heaks tunnistada, mis meil eelmisel valimistel oli. Võtame meie peipsiäärsed elanikud, võtame töörahva liidu, võtame maarahva liidu, kes ei suutnud niipaljugi hääli kokku koguda, et oleks saadud $\frac{1}{120}$ nendest hääleõiguslike arvust, kes valimisel käinud, kokku ei saanud nad ju isegi $\frac{1}{2}\%$ kõigist hääleõiguslike kodanikkude arvust üle terve Eestimaa. Kui niisuguste nimekirjade vastu tahetakse garantii saada, et nendega meie poliitilist elu ei kindlustataks, et kodanikke eksitusele ei viidaks, et hääli kaotsi ei läheks, et riigile kulusid peale ei tuleks nende nimekirjade trükkimisega, siis peab kitsendused maksma panema. Kui selle vastu võitlusabinõu leida ei taheta, siis on see küll imelik. Võib olla, et kautsjon ei ole see õige tee, aga ma ei ole mingisugust muud ettepanekut kuulnud. Mina olen kuulnud igast poliitilisest rühmast, et niisugused poliitilised koondused hukka mõistetakse, ja mina saan aru sellest motiivist, mida lugupeetud rkl. härra Tamm siit ette tõi, et meie ei ole veel küllalt lõpulikult arenenud, meie ei tea, kas see kõige eeskujulik vorm on, mida meie tahame kätte saada. Mina ei vaidle selle vastu, aga ärme unustame ühes sellega ühte teist küsimust, nimelt seda, et meil ja nendes riikides, kus proportsionaal valimisõigus on, kus piiramisi ei ole, valitsemise kokkusead alati raske on olnud. Härra Tamm, kas meie võime salata seda, et meil valitsuse kokkuseadmine äärmiselt raske on olnud? See on vahest veninud nädalate, kuude kaupa. Kas ei oleks kergem, kui meil ainult kolm või neli erakonda oleks. (A. Tamm, rhvsv: Ega väikesed rühmad ei ole Teid takistanud, suured rühmad ei ole kokku leppinud.) Siis teate Teie meie parlamendi elu väga halvasti. Võin mitu juhtumist rääkida, kus just väikeste rühmade juures on küsimus seisnud. Ja mitte üksi seda, vaid minu arvates on siin just suurem põhimõte tähtis. Meie oleme oma töö aluseks seadnud nõudmise, et meie valitsemise aparaat peab võrdlemisi tugev olema. Tema saab aga tugev olla ainult siis, kui ta kompakt massi oma seljataga koondab. Meie rühmad on aga viinud asja niikaugele, et meie valitsustel enam mingisugust iseseisvust ei ole. Ja kas meie seda salata võime, et meie Vabariigi Valitsus on teatud alani läinud parlamendi komisjoniks, et ta oma iseseisvuse ära on kaotanud, ja kas ei ole selle üheks suureks põhjuseks see, et meie poliitiline elu on sedavõrd killustatud, et valitus iga sammu juures käest ja jalust seotud on? Tema ei saa kõige parema tahtmise juures seda tugevat joont pidada, mida meie valitsuse käest nõuame. Meie hädaldame kõik tugeva valit-

suse järele, aga kui on vaja selleks samme astuda, siis otsime motiive demokraatia juures, demokraatia vabaduse põhimõtete juures, mida aga keegi absoluutseteks tunnistada ei saa.

Mina ei ütlen mitte, et see kautsjonisumma absoluutne on, mida tahetakse sisse võtta. Komisjon on selle summa sisse võtnud, aga kui tema käest küsitakse, miks just selle summa, siis on selle peale raske vastata. Komisjon on teatava kalkultatsiooni aluseks võtnud, mis meie majanduslik võimalus praegu pakub. Ja kui see summa vastuvõetav ei ole, kui on motiive, mis näitavad, et mõni teine summa vastu võetavam on, siis võiks ju ettepanekutega tulla, mida siis tõsiselt saaks kaaluda. Igatahes usun ma, et selle kautsjonisumma tõstmine küll otstarbekohane ei ole.

Mis minule aga täiesti vastuvõetmatu on, on need üksikud motiivid, mis rkl. härra Hasselblat'i poolt ette toodud, et meie praeguse valimiseaduse projektiga oleme nurka visanud need üldised põhimõtted, mis eelmises valimiseaduses sees on. Võib olla, et mina nendest põhimõtetest aru ei oska saada, aga mulle paistab, et härra Hasselblat'i seletused loogilised ei ole. Kui tema arvamisel on, et Vabariigi Valitsuse kava, kus piiratakse rühmade arvu teatud arvu hääletajatega, ei kõlba, siis näeme teiselt poolt, et härra Hasselblat võtab omaks selle aluse, et parlament peab olema maa geograafilise kaarti pilt. Rootslasi on meil umbes 2000 ümber ja kui nüüd küsitakse, mis pärast meie neile esitust ei anna, siis vastame, et meil kogu maa pilti anda ei saa, sest meie oleme kitsendusi teinud valimiseaduses. See on meie teha, sest meie võime öelda, et nad võivad esitaja läbi viia tuhande häälega, kuid meie ei tee seda! Saksamaa valimiseaduses oli kord senni maksev, et selleks, et iga saadikut läbi viia — on tarvis 60.000 häält. (A. Tamm, rhvsv: See ei ole proportsionaalsus, mis Teie räägite.) Saksamaal oli nõue, et valimisel saadiku läbiviimiseks on tarvis 60.000 häält, nüüd tõsteti see 70.000 peale, sellega on sennine proportsionaalsuse mõte nurka heidetud. Härra Tamm, Teie ütlete siis sellega, et Saksamaa ei ole demokraatlik? Ja kui meie seisukohal oleme, et meie absoluutset, ilma mingisuguse piiramiseta demokraatiat tunnistada ei saa, siis tunnistame ometi teatavaid piiramisi, ja küsimus on, kui kaugele niisuguse piiramisega minna võib. Võib olla, et need piiramised, mis komisjon ette paneb, ei ole küllaldased, võib olla et nad head ei ole ja liiga kaugele lähevad, see on iseasi. Asjata on sealjuures tulla niisuguste põhimõtetega ja öelda: vaadake, nüüd nõutakse 50.000, järgmine kord üks miljon, üks hüüdis, et peab veel 3 last olema. Niisuguseid asju võib rääkida,

meie võime öelda, et igal rühmal peab 99 kohta olema, aga ega see veel motiiv ei ole. Iga asja võib absurdini viia. Kogu ilm otsib parandust oma valimise korras, ja seda teeme ka meie.

Kui meie ringi vaatame, mis näeme meie praegu väljamaal? Meie teame, et Inglismaal majoritaarse valimise süsteem püsib. See on halb sellepärast, et ta ei anna õiget pilti rahva tahtmisest. Võtame viimased valimised. Meie teame, et Inglismaal unionistid — konservaatid — said $\frac{2}{3}$ kõigist saadikutekohtadest alamkojas. Kuidas oli aga hääle vahe? Konservaatid said $7\frac{1}{2}$ miljonit häält, tööerakond — $5\frac{1}{2}$ miljonit ja liberaalid $3\frac{1}{2}$ miljonit. Tähendab, konservaatritel oli $7\frac{1}{2}$ miljonit häält ja vastaspooltel kui võtta kokku — 9 miljonit, kuid konservaatid said $\frac{2}{3}$ kohtadest alamkojas. Meil ei ütle keegi, et see õige süsteem on. Inglismaa otsib teed, kuidas seda valimisseadust muuta, ta ei ole sellega rahul. Ja ma olen kauge sellest, ma olen viimane, kes seda korda, mis Inglismaal on, meile soovitama hakkab. Meil on neid püüdeid olnud, mina usun, et meie aga ütleva peame: laske vana demokraatia omad vead leida ja kõrvaldada need puudused, mis seal praegu on, ärme võtame seda enne üle, kui seal parandused pole tehtud. Senni parandame oma puudusi. (A. Tamm'e, rhvsv vahelhüüe!)

Härra Tamm, ma ei räägi mitte sellepärast, et ma Teiega vaielda tahan. Teie mäletate, omal ajal oli meil jutuajamine juhatuse toas, ja meie mõlemad olime ühel arvamisel, kui küsisime: Kas Euroopa oma parlamentarismiga on rohkem kätte saanud, kui Ameerika, kus parlamentaarset korda ei ole. Ma ütlesin isegi rohkem: Minule paistab, et Eesti rahvale sarnane valitsuse valimiskord, mis Ameerikas maksev, on palju otstarbekohasem. Mina võin ju eksida. (A. Tamm, rhvsv: Põhiseadus näeb meil ette parlamentarismi.) Põhiseadus pole ometi Vana Testament, mida muuta ei saa. Ega meie praeguse seaduse juures ei istu kinni, kus tähte ei või muuta, vana seadus meil on, viskame ta nurka. Aga et praeguses seaduses puudusi on, mida tuleb parandada, seda peab tunnustama. Vana seadus on minu valmistatud, aga kus tarvis on parandada, seal olen ma esimene, kes selle eest seisab.

Vastandina sellele süsteemile, mis Inglismaal näeme, on teistes Euroopa riikides igal pool proportsionaalne valimine võidule pääsenud. Kust on see valimisviis õieti tekkinud? Sotsiaaldemokraatlik liikumine on selle põhimõtte omalajal esile kutsunud. Aga kui meie vaatame ringi, kas see põhimõte igalpool ennast teoreetiliselt viimase peensuseni kaitsta laseb, siis peame ütleva, et ei. Meie näeme, et Saksamaa praegu muudab valimisseadust, et

ta muuhulgas saadikute kohtade juures nõutava hääletervu suurendamise läbi viib. Või läheme Prantsusmaale. Prantsusmaa sotsialistid on raske südamega proportsionaalse valimissüsteemi omaks võtnud. Nii imelik kui see ka ei ole, on Prantsuse sotsialistid need, kes otsivad väljapääseteed proportsionaalse valimissüsteemi juures, mitte sellepärast, et nad tahavad proportsionaalset valimissüsteemi kaotada. Proportsionaalne valimissüsteem on kuld, tema annab maale esituse, nagu see rahva tahtmine on, aga temal on suuri puudusi ja nende puuduste parandamiseks otsitakse praegu teed. Ka Saksamaa demokraadid on kibedas hädas, et leida parandusi selle süsteemi juurde. Kui teie võtate Saksa demokraatliku partei, siis peab ütleva, et viimase 3 aasta jooksul on nende poolt kümned pikad kirjatööd proportsionaalse valimissüsteemi muutmise vajaduse kohta välja antud, mis väga palju väärt on. Seal on mõtteid, kus palju kaugemale on mindud, kui meil. Ma ei ütle, et kõik need mõtted meile vastuvõetavad on, et kõik proportsionaalse valimissüsteemi muutmise kavad õiged oleksid. Prantsusmaal juhtus ka, et oli valimisingkondi, kus poliitilised rühmitused, kes olid saanud $\frac{2}{5}$ häältest, ometi parlamenti ei saanud ühtki kohta läbi viia. See on kaugelelâinud kitsendus, aga, mu härrad, keegi ei tule ütleva, et Prantsusmaa üldpoliitiliselt taguriliselt on kui meie Eesti. Meil on veel palju õppida Prantsusmaast.

Mina lisaksin nendele seisukohtadele veel ühe minu arvates tähtsa põhimõtte juurde. Nagu mina ütlesin, arvas üks lugupeetud eelkõnelejatest, et meie peame looma ülesvõtte meeolust, mis maal on. Minu arvates ei saa seda tähele panna, sest siis tooks see kõik pahed kaasa.

Vanadel roomlastel oli õigus, kui nad ütlesid: „Summum jus summa injuria“ — kõigesuurem õigus on kõigesuurem õiglusetus. Korralda sa nii hästi kui tahad, otsi õiglasi aluseid ja kui sa neid leiad, siiski tunneme meie puudusi. Sellepärast ei tohi meie seisukohal olla, et meie saame kõigile pahedele vastu astuda. Asjata on loota, et meie valimiste kaudu saame anda pildi maast viimase peensuseni, valimised peavad üldjoontes andma seda, mis maale tähtsam on. Ja kui meie need nõudmised üles seame, et selleks, et rahvaesitust saada, peab keskmiselt olema 15% meie rahva tahtmisest nendega kaasas, minu härrad Riigikogu liikmed, on see siis suur nõudmine? Kas on see demokraatliku põhimõtte eitamine? Mina annan selle kohta eitava vastuse.

Need mõlemad motiivid, mis esile on toodud, ei anna sellepärast minule neid põhjusi, et meie oleme vildakule teele läinud ja selle-

pärast võimatu olevat seda eelnõu kaitsta, mis komisjoni poolt on ette pandud. Ma kuulsin, et komisjonis toodi ette üks motiiv ja öeldi Saksamaa kohta, et seal sotsialistid hakkasid ju ühe rahvasaadikuga peale. Mina kuulsin härra Jans'i kõnet, kes rõhutas, et ühes parlamendis oli alguses paar saadikut. Mõlemil on õigus. Aga, minu härrad Riigikogu liikmed, kas tähendab see, et Saksamaal sotsiaaldemokraatlik liikumine, mis nii tugevaks läks, et Bismarck kõige jõuga selle peale rõhus, aga ometi seda seisma ei suutnud panna. Kas keegi tuleb ütleva, kui Saksamaal valimisseadus eleks teine olnud, et siis Saksamaa sotsialistlik erakond oleks tekkimata jäänud? Paistab vastupidi, et see tagakiusamine just Saksa sotsiaaldemokraate tugevaks on teinud. Mina arvan sedasama ka Inglismaa kohta. Seal ei lastud esitajatele palka maksta, keelati vanameelsete poolt trade unionidega ära palgast teatav protsent võtta, et tööerakonna esitajatele palka maksta. Sarnane põhimõte oli aluseks viimase aastasaja viimasel veerandil ja eriti pärast 1900. aastat, kus tööerakonna esitus tugevaks muutus. Kõneldakse aga, et just tööerakonna peajõud selles seisis, ja et just see tagasikiskumine andis neile jõudu end ülesse aidata. Ja minu härrad, kui küsimus selles seisab, misuguseid takistusi loome meie siis sellega? Kui meie pilgu heidame teiste maade peale, näiteks Saksamaa, Inglismaa peale, siis peaksid need härrad, kes vastu kõnelevad, nägema, et see meie poliitilisele elule kasulik on, et see sunnib koonduma, enda huvide ja sihtide eest võitlema ja ma tahaksin näha, et see keskkoh, ma ütleksin pahem tiib, kus omal ajal neli rühmitust koos istus, on osanud ennast organiseerida ning on seda kätte saanud, mida mujal ei ole saadud. Ärme tuleme rääkima, et meie ei lase teisi erakondi tekkida. Mina arvan koguni teistpidi, et meie hoopis teiste põhimõtete järgi peame käima. Meie rahvas tahab tervenemist saada, anname siis temale selleks võimalused. Meie peame sinna välja jõudma, et inimesed oma vahel kokku lepivad, et erakonnad ühise keele leiavad, ja meie ei saa edasi enne, kui ei ole teatud tõuge antud. Minu härrad, kes tahab salata, et see suur pluss ei oleks meie poliitilisele arenemisele, meie seadusandlikule tööle ja lõppude-lõpuks meie valitsemisele? Ma kordan veel kord, meie valitsus on seatud raskesse seisukorda, kuid meie oleme iga rühm vist tunnistanud, et meie valitsusele tugevat kätt tarvis. Kas ei ole see üks abinõu, mis valitsusele selle võimaluse kätte annab.

Edasi jääks mul järele veel üks põhimõtteline küsimus. Kõigepealt peaksin ma selle vastu olema, et meie selles seaduses ainult 3—4 para-

grahvi parandame, nagu härra Hasselblatt arvas, sest siis ei maksaks meil seda tööd üldse tegema hakata. Kas on siis keegi ära unustanud need vaidlused sel pikal koosolekul, 31. mail 1923. a., kui meie suures rahaasjanduse komisjoni toas arutasime, millal ja kuidas tuleb rahvahääletamise tagajärjel Riigikogul laiali minna ja millal juhatuse volitusi lõppenuks lugeda? See on lihtne küsimus, aga me pidime ta lahendama, ja ta lahendamine seisab just ühes paragrahvis ja selle tagasilükkamisega seisaksime meie jälle lõhkise küna juures. Samasuguseid asju on meil palju: olgu kandidaatide nimekirjade tühistamise juures, kus meil tühistati terve rida nimekirju, olgu mujal. Läheme edasi, meil on küsimusi rahvahääletamise lähema korra äramääramise juures, sest popsideseadus ripub praegu õhus, meie ei tea, kas ta läheb rahvahääletamisele või mitte. Härra Hasselblatt tuleb aga ja soovitab, jätame nagu on. Sellepärast olen mina ka täielikult härra Hasselblatt'i ettepaneku vastu, sest sarnane eelnõu ei anna midagi oluliselt uut, vaid oleksid sellega ainult väikesed parandused tehtud. Mingisuguseid paremusi meie aga nende paari paragrahviga kätte ei saa, ja kui meie ei taha tervet seina kinni toppida, siis puhub meil tuul üksikute aukude kaudu ikkagi sedavõrd küllaldaselt sisse, et meil soe ei ole, eriti veel just tänavusel külmal talvel.

Minul jääks veel ainult, austatud härrad Riigikogu liikmed, peatuda viimase küsimuse juures, mida üks minu lugupeetud eelkõnelejatest, nimelt rkl. härra Jaakson, üles võttis. Nimelt tahetakse käesolevas seaduses juba laiemat vabadust anda meie valijatele. Komisjon oli selle poolt, et seda vabadust tuleb anda, aga komisjon ei salganud ka seda, et siis oleks valitsuse kohus, kus J. Jaakson ise juhiks oli, olnud seda varem teha. Kui aga komisjonile eelnõu alles 31. detsembril 1925. a. kätte jõuab, ju Riigikogu kokku astub alles jaanuari keskpaigas, siis ei ole komisjonil võimalik seda teha, mitte sellepärast, et komisjon seda teha ei oleks tahtnud selle lühikese aja 2 või 3 päeva jooksul, mis talle jäi — meie võime ju ühe öö istuda ja tarvilikud küsimused lahendada, kuid see ei ole tähtis. Tähtis on aga selle seaduse täitmine. Seaduse täitjad ei ole aga meie, vaid rahvas, ja rahvale seda õiget uut korda selgeks teha, see ei ole kaugeletki kerge. Arvatakse, et meie võiksime üldistes joontes selle seaduse maksuma panna, nii nagu see Soomes on, kus liikuva nimekirjad väga laialdaselt tarvitusel on. Kuid ärgem unustagem selle juures, et Soomes — ma ei tea, kas see nüüd enam nii on, aga Asutava Kogu ajal, kui ma Soome valimisseadusega tutvunesin, siis leidsin seda täiesti kindlast

allikatest, — et igas valimisringkonnas on vanutatud õpetaja, kes rahvast õpetab, kuidas valida tuleb. Mina kardan, et meil seda väga raske sisse oleks seada ka poliitiliselt. (L. Johanson, stp: Meil võiks anda selle ülesande kaitseliidu rühmaülemate kätte.) Mina usun, härra Johanson, siis on küll tüli Teie poolt vist kõige suurem, sest täna hommikul esinesite Teie ju arupärimisega selles asjas. (J. Tõnisson, rhv: Aga seal on valimisinimekirjad olemas!) Ega siis sellega ei ole veel vabadus ja arusaamine antud, härra Tõnisson! Siis mängime meie rumaluse peale, et kes rumal on, ei saa midagi. Meie peame võimaluse andma valida kõigile kodanikkudele, kuid ärgem unustagem selle juures veel teist asja, nimelt seda, et meil valimiste tagajärgede kokkuvõtmine raske on. Kodanik annab oma hääle ära, aga sellega ei ole veel kaugeltki kõik tehtud, vaid hääle kokkuvõtmine seisab alles ees, ja raskused on just peasjalikult seal. (J. Tõnisson, rhv: Oma valitsustele võib ju selle lugemiskorra kätte õpetada.) Õpetamiseks läheb aga aega, härra Tõnisson. Praegu on seda juba hilja teha. Uus Riigikogu peab aga kiires korras kokku astuma. Mina olen isiklikult selle poolt, olen seda mõtet kaitsenud, aga siis oleks pidanud valitsus seda varem tegema. Nüüd ei ole selleks enam aega. Ma võtan viimased valimised, kaubandus-tööstuskoja valimised. Seal võeti tarvitusele Soome valimissüsteem, kuid teatava kitsendusega. Ma usun, et lugupeetud Riigikogu liikmed, kes selle valimisega tuttavad olid, teavad, mis selle tagajärjed olid. Minu enese juurde tulid mitmed inimesed kaebama, et nemad ei oska valida. See oli aga lihtne valimine, oli lihtsustatud süsteem, Soome süsteemi eeskujul. Meil on see ikkagi palju raskem. Soomes kestab valimiste tagajärgede kokkuvõtmine väga kaua ja Soomes on ometi õpetajad, kes selleks juhatusi on andnud, aga meil nüüd ringkonna-komiteesid õpetama minna on ikkagi liiga raske. Ja ärgem unustagem, et Soomes valimisseaduse väljatöötamisel tegev oli inimene, matemaatika dotsent või professor, kes enne 2 aastat väljamaal ennast täiendamas käis, enne kui valimisseadust välja anda, nii et seal suur ettevalmistuse töö pikka aega käimas oli, enne kui see seadus kord maksma pandi. Praegu parandab Soome oma valimisseadust, ei ole temaga isegi rahul. Ja kui meie nüüd Soomest valimisseaduse üle võtaksime, siis võtaksime meie pealegi puuduliku seaduse üle. Kuid ootame ära, meil on aega järgmise Riigikoguni, seda rohkem, kui meie arvesse võtame, et Saksamaal on praegu tuhanded projektid, mis parandust otsivad, mis praegu kujunemas on, mida meie aga

praegu ümber töötada ei saa. Iga põhimõtet võib ju vormuleerida, võib ööd läbi koos istuda ja teed leida, aga maksma panna uut valimissüsteemi, valimist täiesti uuele alusele viia, ei ole ikka nii kerge. Ma olen härra Jaakson'iga rääkinud ühe teise põhimõtte üle, mis tema üles seadis, kui temalaialisemat hääletamise õigust kodanikkudele tahtis, ja ma pooldasin seda täiesti. See süsteem aga, mille härra Jaakson praegu ette paneb, on niisugune, mille vastu ma kahe käega pean vaidlema, sellepärast et tema võib matemaatilise väljaarvamise juures ebaõigeid tagajärgi anda, — sest sellega ei lähe mitte kõigeparemad mehed läbi, vaid lähevad läbi need, kes nimekirja lõpul on paar allakriipsutamist saanud. See süsteem, mida härra Jaakson meile pakub, ei ole täiuslik, see on vigane süsteem, mida meile senni eeskujuna keegi pakunud ei ole peale Soome. Soome puudused on aga meile näidanud, et see süsteem küllalt kohane pole. Ja seda nägime meie ka kaubandus-tööstuskoja valimistel, et ta meile ei kõlba. (M. Martna, stp: Soome süsteemi suurem puudus on see, et häältelugemine väga raske on.) See on tõsi, et hääle kokkuvõtmine väga raske on, ja ma ütlen, kui meil Riigikogu koos peab olema juuni algul, siis ei tea ma mitte, kuidas meie hääletamise tagajärgi lugema peame. Meie võime seda viisi tarvitada järgmise Riigikogu ajal, kui tahame, aga siis peame meie seks aasta aega võtma, et inimesi ette valmistada. Ma ei vaidle ju Soome süsteemi vastu — seal valmistatakse valimisteks ju pikka aega ette — aga ma ütlen ainult: meie kaubandus-tööstuskoja valimistel võeti see süsteem tarvitusele, pealegi lihtsustatud kujul, ja inimesed olid sellega hädas. Ja kui meie võtaksime selle süsteemi tervena, siis oleksime meie rohkem hädas.

Ka need põhimõtted, mis härra Jaakson ette pani, on puudulikud. Ma ei lähe siin peensuste juurde, kuid pean ütleva, et sarnasel viisil on absoluutselt võimatu valida, seal võivad kõigeparemad inimesed nimekirja eesotsas välja jääda, ja tuleks sisse mõni „Vagla-raud“, kes paarkümmend häält on saanud. See on äärmine puudus.

Kõigil neil motiividel pean ütleva, et minul kui komisjoni aruandjal kõige parema tahtmise juures korda pole läinud teisel arvamisel olla, kui et ma ühtki motiivi ei ole näinud, mis ära näitaks need alused, mille tõttu seisukohad, mis komisjoni poolt vastu võetud, mitte-vastuvõetavad ei peaks olema ja miks meil põhjust peaks olema seda seaduseelnõu I lugemisel mitte vastu võtta. Meie võime ju II lugemisel väikeste asjade üle vaielda, aga need on neli suuremat küsimust, mille juures ma peatusin, ja pean tähendama, et mul nende kohta

teistsugust seisukohta olla ei saa, sellepärast jääb mul, lugupeetud juhataja, ainult võimalus korrata seda ettepanekut, mis ma juba alguses tegin, nimelt, et käesolev seadus Riigikogu poolt I lugemisel vastu võetakse.

Juhataja J. Zimmerman: Peale aruandja ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta, on ettepanek tehtud rkl Hasselblatt'i poolt, see seaduseelnõu komisjoni tagasi anda, ja rkl. Jaakson'i poolt, käesolev seaduseelnõu I ja II lugemise vahel komisjoni tagasi anda. Hääletamisele tuleb rkl. Hasselblatt'i ettepanek, kui see ettepanek vastu võetakse, langevad teised ettepanekud ära. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb aruandja ettepanek, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Jaakson'i ettepanek, seaduseelnõu I ja II lugemise vahel komisjoni anda. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Aruandja **A. Anderkopp:** Kuna käesolev seaduseelnõu väga kiire on, teen ma ettepaneku, ta arutamisel mitte kinni pidada kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel.

Juhataja J. Zimmerman: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on see ettepanek vastu võetud.

7. Riigikogu kahe järgmise koosoleku kindlaks määramine. Sõna on korra kohta Riigikogu abiesimehel rkl. Jürman'il.

Abiesimees **A. Jürman:** Kuna Riigikogu enamus on otsustanud seda seaduseelnõu kiireks lugeda, siis teeb juhatus ettepaneku, homme ära pidada kaks Riigikogu koosolekut: hommikul kell 10 ja õhtupoole kell 5. Päevakorda tuleks võtta käesolev seaduseelnõu II lugemisel ja selle järele praegune päevakord. Tähendab: esimeseks päevakorra-punktiks tuleks kuldbilansside seaduse muutmise seadus — II lugemisel, teiseks päevakorra-punktiks Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seadus — II lugemisel ja sellele järgneksid päevakorra-punktid selles järjekorras, nagu tänases päevakorras ette nähtud. See oleks hommikuse koosoleku päevakorras. Õhtuseks päevakor-

raks oleks hommikune päevakord vastavate muudatustega, mis hommikune Riigikogu koosolek päevakorda toob.

Juhataja J. Zimmerman: Sõna on rkl. Anderkopp'il hääletamise korra kohta.

A. Anderkopp (töer): Ma panen ette, seda ettepanekut lahus hääletada. Võib olla ei jõuta Riigikogu valimiste, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduseelnõu arutamisega II lugemisel hommikusel koosolekul läbi, siis võiks teda teisipäevasel koosolekul edasi arutada. Õhtuse koosoleku kohta võiks aga hommikul otsustada.

Juhataja J. Zimmerman: Rkl. Jürman'i poolt on ettepanek tehtud, homme ära pidada kaks koosolekut, kell 10 hommikul ja kell 5 pärast lõunat, ettekantud päevakorraga. Selle ettepaneku kohta on rkl. Anderkopp ette pannud, seda lahus hääletada.

Hääletamisele tuleb ettepanek, pidada Riigikogu koosolek homme kell 10 hommikul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb ettepanek, pidada Riigikogu koosolek homme kell 5 pärast lõunat. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

(Hüüded: Lõpetada.) On ettepanek tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Koosoleku lõpetamise poolt on 2 häält, vastu nähtav enamus, — seega on ettepanek tagasi lükatud.

8. Eesti maa- ja metsa-ministri ettepanek Riigikogu poolt II lugemisel. **Juhataja J. Zimmerman:** Arutamisel on § 42. Sõna on rkl. Penno'l. (R. Penno, as: Ei tarvita.) Asun § 42. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 42 vastu võetud.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jürman** (loeb):

§ 43. Laenu vaba ülejääk, pärast §§ 39., 40. ja 42. tähendatud mahaarvamisi antakse laenusaaajale välja, kui laen oli palutud § 21. p. a ettenähtud korras. Panga juhatus võib laenu ülejääki kätte anda ka neile maaomannikkudele, kes laenu § 21. p. b ettenähtud korras palusid, kui panditud kinnisvarade peal riigi kasuks kinnistatud võlgasid ei lasu. Laenusaaajatele, kes maaga väljaostu või põlise rendi alusel varustatud (§ 25), jäävad nende laenu pantkirjades pank hoiule ja antakse neile välja tervelt või osakaupa sedamööda, kui-

das tehtud ehk tehtavad tööd kinnisvara väärtust tõstavad.

Juhataja J. Zimmerman: § 43. kohta on rkl. Penno poolt ettepanek: „§ 43. (kuues rida) välja jätta: „Laenusaaajatele, kes maaga väljaostu või põlise rendi alusel varustatud (§ 25), jäävad nende laenud“ — ning asemele võtta: „§ 25. tähendatud laenusaaajatele määratud laenud jäävad...“ Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Jürman: Komisjoni nimel ma selle parandusega ühineda ei või, kuna komisjon täie teadmisega sisse võttis, et laenusaaajatele, kes maaga väljaostu või põlise rendi alusel varustatud, jäävad nende laenud jne. Selle osa väljajätmisega ei saa kuidagi nõus olla, sest laen antakse välja just sedamööda, kuidas tehtud töö majapidamise väärtust tõstab. Kui laen antakse välja majapidamise väärtuse tõstmiseks ja laenajad seda ära ei kasuta selleks, vaid muudeks otstarbeks, siis võib raskusi tulla laenusumma kättesaamisel. Sellepärast on kitsendus komisjoni poolt just täie teadmisega sisse võetud, et nad seda laenu peavad majapidamise väärtuse tõstmise otstarbeks ära kasutama.

Juhataja J. Zimmerman: Asun rkl. Penno paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on parandus tagasi lükatud. Panen § 43 hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 43 vastu võetud.

Aruandja A. Jürman kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 44—46.

§ 44. Laenusaja võib ära tähendada, misuguse tähtaja peale tema laenu soovib. Pank võib asjaolusid silmas pidades laenu lubamisel ka lühema tähtaja määrata.

§ 45. Laenu lõpuliku tasumiseni võib pangale panditud kinnisvara ainult panga loaga jaotada või tükeldada, kusjuures pangale õigus jääb laenu täit või osalist tasumist enne tähtaega nõuda.

§ 46. Pangale panditud kinnisvara ülemineku korral teise isiku kätte kantakse uue omaniku peale kõik kinnisvara peal lasuvad võlad ja kohustused panga vastu. Kui kinnisvara üleminek ei sünni pärandamise teel, võib panditud kinnisvara kinnistusraamatutes uue omaniku nimele üle kanda ainult panga igakordsel loal, milleks tulevad ära õiendada kõik möödunud tähtaegadel tasumata maksud, ka need, mille tasumiseks pank endisele omanikule mõnesugused soodustused oli andnud.

Aruandja A. Jürman (loeb):

§ 47. Laenusaajad, kes soovivad enne tähtaega oma laenuvõlga vähendada, või tervelt ära tasuda, võivad seda igal ajal teha sularahas või samaprotsendilistes panga pantkirjades, milles laen välja anti. Osaline laenu tasumine peab sündima ümmargustes tuhandetes.

J. Jans (stp): §§ 47. ja 48. on panga asjaajamise seisukohalt väga kardetavad paragrahvid, seda on näidanud eriti Baltimaal tegutsevate agraarpankade ajalugu. § 47. kokkuseadja ei ole nähtavasti arvesse võtnud seda, et vabaduse andmine laenajatele—teatud konjunktuuri juures, ütleme meie rahakursi langemise juures, tulla ja kohe oma laenu ära maksta, võib panga väga raskesse seisukorda saata. Ma pean ütleva, et meie mõisnikkude krediitpangad mitmel puhul viimases hädas on olnud raha äramahutamiseks. Niihästi võlgade tasumise vabadus kui ka pantkirjade ülesütlemise vabadus pantkirjadepidajate poolt on täiesti hädaohtlikud, kui pank iseseisvalt tegutsema peab, ja peab väga ettevaatlik olema panga põhikirja niisuguseid määrusi üles võttes. Mina leian, et §§ 47. ja 48. niisugusel kujul vastu võtta ei või, kui tahetakse meie maapangale soliid alus anda. Kui aga arvatakse, et maapank ei ole mitte pank vaid üks riigiasutus, kes riigikassat ja ka riigipanka tarvitada võib, ilma et tal mingisugust muret pruugiks olla, kuhu tema äkitselt laenajate käest tagasi tulnud suured summad mahutama peab või mis tema oma pantkirjadega teeb, siis muidugi ei ole tarvis palju vaielda. Aga kui maapank tahab tõesti pank olla, siis on need paragrahvid hädaohtlikud ja võivad meie maapangale saatuslikuks saada.

Juhataja J. Zimmerman: Sõna on rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl): § 47. juurde teen ma järgmise paranduse. Et kooskõlla viia eelmistes paragrahvides vastuvõetud parandustega, kus meie terve panga pantkirjad viime üle markade pealt kuldkroonide peale, sellepärast teen ma järgmise ettepaneku: sõnade asemele „ümmargustes tuhandetes“ võtta „kümnetes kroonides“. Siis on meil seaduses igalpool sisse võetud kroonid.

Juhataja J. Zimmerman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Jürman: Ei tarvita.

Juhataja J. Zimmerman: Asun rkl. Jürman'i parandus-ettepaneku hääleta-

misele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Asun § 47. hääletamisele ühes vastuvõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 47. ühes parandusega vastu võetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):

„§ 48. Laenu tähtaega ei või muuta enne 5 aastat peale laenu väljaandmist. Lisalaenu § 21. p. b. ettenähtud tarviduste rahuldamiseks võib välja anda ainult sel tingimisel, et see lisalaen kinnistatakse esimesele kohale esialgse panga laenu järgi.“

Siin on tarvis teha väike redaktsiooniline parandus: „p. 6.“ asemel peab olema „p. b.“.

Juhataja **J. Zimmerman**: Asun § 48. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 48 vastu võetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):

IV. Tähtajaliste maksude õiendamine.

§ 49. Laenuprotsendi, võla kustutusprotsendi ja panga ülevalpidamise kuludeks võetava protsendi määrad kinnitatakse rahaministri ettepanekul Vabariigi Valitsuse poolt. Maksud õiendatakse iga pooleaasta eest ette tähtaegadel, mis kindlaks määrab rahaminister, kokkuleppel põllutöoministriga ja arvatakse algvõla pealt, kusjuures esimese tähtaja laenuprotsendid arvatakse laenu väljaandmise päevast, kuna teised protsendid terve poole aasta eest võetakse.

O. Liigand (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Ma teen ettepaneku, selle paragrahvi esimese lause lõppu juurde lisada sõnad: „kuid eelnimetatud protsendid kokku ei või tõusta üle 6% aastas.“ See lause käiks siis järgmiselt: „Laenuprotsendi, võla kustutusprotsendi ja panga ülevalpidamise kuludeks võetava protsendi määrad kinnitatakse rahaministri ettepanekul Vabariigi Valitsuse poolt, kuid eelnimetatud protsendid kokku ei või tõusta üle 6% aastas.“ Põhjenduseks toon ma ette järgmised asjaolud:

Põllumajandus on meie rahvamajanduse alus. Selles teadmises peaks kindlustatud olema tema rahulik ja püsiv arenemine. Ootamatud äkilised hüpped ja muutused ei tohiks siin aset leida. Selle, nimelt põllumajanduse rahuliku edenemise kindlustamiseks peaks ka põllumajanduse krediidi asi nii korraldatud olema, et siin suuremaid kõikumisi ega vapustusi karta ei oleks. Eesti vabariigi

minevik näitab aga, et see mitte iseenesest mõistetavalt nii ei ole. Tuletan meelde, et kunni hilisema ajani etteheiteid on tehtud meie rahvaesituse pahema tiiva aadressil, nagu ei oleks nemad aegadel, kui nad vabariigi juhtimises tooniandvad olid, mitte tarvilikult hooldinud põllumajanduse ja põllumeeste heakäekäigu eest. Aga samuti kahjuks mitte vähem ei ole meie korduvalt kuulnud samasulisi etteheiteid meie rahvaesituse parema tiiva aadressil, mitte ainult pahema tiiva ja keskrühmade, vaid ka tegelikkude põllumeeste ja viimastest isegi nende poolt, kes kuuluvad nõndanimetatud kogupõllumeeste ridadesse, on korduvalt tõsist nurinat avaldatud ja, mulle näib, täitsa asjalikult, selle üle, et põllumeeste kogude etteotsa kuuluvad mehed, vähemalt mitte kõik nendest, mõjul olles Vabariigi Valitsustes ja rahvaesituses, mitte tarvilikult tegeliku põllumehe ja põllumajanduse edenemist, nagu see nende otsekohene ja loomulik ülesanne oleks pidanud olema, silmas ei ole pidanud, vaid selle asemel mõnel korral isegi selle vastu on talitanud, tõstes põllumajanduse kahjuks enamsoodustatud seisukohale neile isiklikult ligemal seisvad suurtööstuse või suuräri huvid.

Peab tunnistama, et seda etteheidet kinnitavad ja tõendavad terve rida meile õige tuttavaks saanud asjalugusid. Kõigile on tuttavad selle kõnetooli ümber ja meie ajakirjanduses mitmekordselt tuliselt laineid löönud vaidlused meie krediidipoliitika üle, eriti tollest ajast, kus seda asja juhtisid väga tuttavad tegelased põllumeestekogudest ja vaevalt küll julgeb keegi veel kaitsta meie tolleaegset majanduspoliitikat praegu, kus meie seisame tolle poliitika tagajärgede „Atlanta“, Harju panga, Vene-Balti tehaste ja teiste sarnaste varemotel. Ja too oli just niisugune aeg, kus tõesti meie rahvamajanduse kõrvalharusid kaugele enam soodustati, kui meie majanduse põhiala — meie põllumajandust. Ma usun, et tõesti, kui need krediidi ja summad, mis on kinni pandud kahtlastesse suuräri ettevõttesse, kust nende tagasisaamine osalt lootusetu, sest et nad „korstnasse“ tulevad kirjutada, osalt väga kahtlane on, ma usun, et kui need summad selle asemel oleksid paigutatud olnud põllumajandusele, samadel aegadel, mis juba loomulik oli oodata põllumeeste esitajatelt, kes tollel ajal vabariigi valitsemisel riigitööri käes hoidsid. Need summad oleksid hoopis teistsuguseid tagajärgi andnud ja ühtlasi ka nende otsekohene tagasisaamine täiesti kindel olnud.

Ei ole mingit kindlustust, et samasugused nähtused, nimelt nähtused, et Vabariigi Valitsusele mõnede muude majandusharude huvid

ligemal seisavad, kui põllumajanduse edene- mine, ka edaspidi korduda võivad. Ei ole mingit kindlustust, et niisugustel kordadel ette ei või tulla, et põllumajandust kasutada võidakse teiste riigi kõrvalisemate majandus- harude või isegi kitsaste erihuvide toitmi- seks. Meil ei ole põhjust praegustki Vaba- riigi Valitsust sellepolest eriliselt usaldada.

Sellepärast kõiki eelpool tähendatud asja- olusid arvesse võttes leiän mina, et kui pika- ajalise põllumajandusliku laenu protsendi- määra kinnitamine seadusega usaldatakse Vaba- riigi Valitsuse hooleks, siis ühtlasi ka selle protsendi kõrguse ülemmäär, see on piir, millest see protsent enam ei tohiks üle minna, kindlaks tuleb määrata. See ülemmäär peaks olema niisugune, millest üleminek juba kar- detav oleks meie põllumajanduse rahulikule edenemisele. Pikaajalise põllumajandusliku krediidi protsent ei tohiks tõusta nii kõrgele, et see põllumajanduse edenemisele takista- vaks saaks ja üle jõu käiks.

Kõik sennised meie põllumajanduse toe- tamiseks määratud pikemaajalise iseloomuga laenud on antud 2—4%. 4% olid põllu- pankade laenud ka Venemaal. Üle selle ei julge minna ka teised põllumajanduslikud maad. Nii näiteks kõige rohkem meie oludele vastavas Taanis on see protsent ka 4. Siin- juures ei oleks ülearune meelde tuletada, et aastad, millal meie põllumajanduslike toe- tuslaenude protsent nii madalaks määrati, see on 2 kunni 4%, võrdlemisi paremateks põllumajanduse aastateks olid. Meil ei ole mingisuguseid andmeid ette näha, et meie põllumajanduslikud olud ja kliimatingimised edaspidi palju paraneksid. Ennem võib selle- poolst karta halvenemist. Näiteks võib see sündida, kui meie kaubanduslik läbikäimine vabamaks muutub Venega.

Eesti panga praegune laenuprotsent — 10—11% — on üldise arvamise järgi, eriti meie põllumeeste poolt, põllumajandusele kaht- lemata kõrgeks ja ülejõukäivaks tunnustatud, sellepärast on ka vististi ilmaaegne selle prot- sendi juures pikemalt peatuda.

Minu ettepanek näeb ette õieti keskmise normi meie senniste pikemaajaliste põllu- majanduslike toetuslaenude protsendi ja Eesti panga diskonto protsendi vahel. Mina ei soovita seda määra — 6% — mitte meie pikaajaliste laenude normaali normina, ei, ma arvan, õige norm peaks vähem olema. Ma soovitan teda ainult piirina, millest üle enam ei peaks mindama. Usun kõiki neid asjaolusid arvesse võttes, et 6% jätab teatava liikumis- võimaluse maapanga juhatusele, nõukogule ja Vabariigi Valitsusele, ja loodan, et kõiki minu

poolt ettetoodud näiteid arvesse võttes, see norm kõigile vastuvõetav peaks olema.

Kui rahaasjanduse komisjonis maapanga põhikiri arutamisel oli, tuli ka küsimus kõne alla, kas protsent kindlaks määrata või mitte, siis vaidlesid mõned selle vastu, ette tuues, et peame silmas pidama, et meil põllumajan- duse toetamist tuleb, võib olla, väliskrediitide abil toimida ja sellepärast ei saaks kindlaks määratud protsendiga tarvilikku kapitaali kätte. Selle kohta võiks lühidalt tähendada niipalju, et kui meie põllumajandus kõrget laenu- protsenti välja ei kannata, siis see kõrvaliseks küsimuseks jääb, kust kapitaal pärit, kas omalt või väljamaalt. Sest igal juhtumisel jääb maksvaks ikka asjaolu, et põllumajandus kõrget laenuprotsenti välja ei kannata, seda maksta ei jõua. See asjaolu ei ole maksev mitte ainult meil, vaid ka väljamaal. Igalpool on põllumajanduse protsent madal ning ilma- aegne oleks kõnelda, et meil väljamaalt saa- dud kapitaali eest kergem oleks kõrgemalt protsenti maksta, kui oma kapitaali eest.

Nii arvan mina, et minu ettepanek peaks olema vastuvõetav eriti põllumeeste ringkon- dadele.

Juhataja **J. Zimmerman**: Sõna on rkl. Holberg'il faktiliseks märkuseks.

J. Holberg (põl): Härra rkl. Liigand tähendas muuseas oma kõnes maksujõuetuks jäänud ärilistest ettevõtetest, muuhulgas Harju pangast. Harju pank olevat jäänud parema poole, näidates põllumeeste tiivale, süü läbi maksujõuetuks. Faktilise märkusena tahaksin tähendada, et nagu avalikud andmed näitavad, ei ole ükski põllumeeste rühma kuuluv isik üks neist olnud, kes oleks Harju panga juures juhatuse tegelane olnud. Küll aga on üks rahvaerakonna liige härra Normak Harju panga direktoriks olnud kunni selle maksu- jõuetuks jäämiseni.

J. Jans (stp): Ma tahaksin selle paragrahvi arutamise juures teada, missuguses vahekorras on § 49. põhjal võetav panga ülespidamise maks § 42. punkt b-s ettenähtud maksuga. Ma sooviksin, et komisjoni aruandja seda seletaks. Ma kordan: § 42. on ette nähtud mitmesugused maksud, mis võetakse laenu- saajalt kinnisvarade hindamise võlgade maha- kustutamise ja uue võla kustutamise läbi tekki- nud kulude katteks kunni pool protsenti laenusaja arvel realiseeritud pantkirjade sum- mast. Nüüd § 42. punkt a all on üles loetud, missuguste kulude katteks võetakse raha- ministri poolt kindlaksmääratud tasu, punkt b all aga võetakse 1/2 protsenti ei tea milleks, ja

§ 49. jälle loeme, et võetakse protsente panga ülevõlpidamise kuludeks. Pool protsenti võeti mõisnikkude krediit-seltsi poolt ülespidamise kulud. Selleks oli vastav paragrahv olemas. Mitmelt poolt võetakse õnnetus laenuaajalt protsente, selles paragrahvis tõesti ei ole öeldud, kui palju neid kuludid siis lõpuks on. Ma tahaksin igatahes teada, mis jaoks võetakse pool protsenti § 42. p. b põhjal ja mis summad siis § 49. järgi võetakse. Kas komisjonis on seda asja kaalutud? Kas komisjoni liikmed on mõelnud ise või lasid nad venelasi enese eest mõelda.

Juhataja J. Zimmerman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Jürman: Ma peatuksin kõige esmalt härra Liigand'i esimese paranduse juures, et võtta sisse esimese lause järele: „kuid eelnimetatud protsent kokku ei või tõusta üle 6% aastas“. Omast kohast on ju väga hea ja väga meelitatav, kui meil oleks võimalik pantkirju realiseerida kodumaa turul või ka väljaspool alla 6%. Selle ettepaneku järgi langeks pantkirjade oma protsent alla 6%, sest vähemalt pool protsenti läheb panga harilikkudeks kuludeks, siis tuleb arvesse võtta selle 6% sekka veel laenu kustutamise osa, mis, arvesse võttes aja kestust, kord vähem, kord rohkem on. Nüüd tõuseb küsimus, kas meil oleks väljavaateid, et me saame 5%-ga ja veel vähem realiseerida pantkirju, kui need väljavaated härra Liigand'il on ja tema vastutuse enese peale julgeb võtta, siis võib selle ettepaneku vastu võtta. Kui meil neid väljavaateid ei ole, ettepaneku aga vastu võtame, siis võime maapanga otsekohe maha matta. Praegu on läbirääkimised väljamaa pankadega, mitte selle maapanga asjus, vaid linna hüpoteekpanga pantkirjade realiseerimise asjus 7%-ga. Kui see võimalus on, et linna hüpoteekpank oma pantkirju 7%-ga realiseerida võib, siis võib olla, et meie saame 6%-ga oma pantkirju realiseerida, see oleks meie vastuvõetav laen. Osa pantkirju võivad põllumehed selle hinnaga realiseerida. Sajad miljonid on põllumeestel laenu võetud praegustest pankadest, hoiuühisustest, krediitühisustest ja seal ei makseta mitte 6%, vaid 15% aastas. Kui meie need sajad miljonid saaksime maapanga alla üle viia, siis oleks ka see põllumeestele siiski kergendus. Kui meie nüüd ära keelame ja täpselt ette kirjutame, et protsent üle 6% ei tohi tõusta ühes kustutamise ja tasumise protsendiga, siis võime ülepääsemata takistusi teha pantkirjade realiseerimisele. Komisjon on täiel teadmisel selle protsendi määra seadusest välja jätnud,

et Vabariigi Valitsuse käed vabad oleksid. Senni töötavate mõisnikkude krediitpankade pantkirjade protsent oli ka mitmekesine. Seal olid, kui ma ei eksi, 4-, 4½-, 5- ja koguni 5½-protsendilised pantkirjad. Kui meie sinna juurde arvame kustutamisprotsendid, samuti ka panga iga-aastased kuluprotsendid, siis tõusis seal laenuprotsent isegi üle 6%. Praegu, kus rahaturg kõigub, ei ole otstarbekohane pantkirjade protsenti põhikirja sisse võtta. Seda ei ole tehtud ka rahuaegsete maapanga põhikirjade juures

Mis puutub härra Jans'i ettepanekusse, siis pean ma tähendama, et kumbki paragrahv räägib isesugustest kuludest. § 42. räägib ühekordselt võetavatest kuludest. Siia sisse on võetud maahindamise kulud, samuti ka võlgade mahakustutamise kulud, need on ühekordsed kulud, siis pantkirjade valmistamise läbi tekkinud kulud, siis ½% panga kasuks kogu väljaantavast ja realiseeritavast pantkirjade arvust — need on kõik ühekordsed maksud. § 49. käsitab aga maksusid, mis võetakse iga aasta.

Juhataja J. Zimmerman: Sõna on rkl. Liigand'il faktiliseks märkuseks.

O. Liigand (rhv): Mina võtsin sõna faktiliseks märkuseks vastamiseks härra Holberg'i poolt tehtud faktilisele märkusele ja pean tähendama, et härra Normak, kellest siin kõneles härra Holberg, ei ole esinenud rahvaerakonna nimekirjades ei esimese ega teise Riigikogu valimistel. Ja see on ka õieti kõrvalisem asi, kas ta rahvaerakonna poolehoidja on või mitte, sest et härra Normak, kes õieti teise järgu mehena Harju pangas tegutses, kutsuti sinna alles hiljem, ja tema püüdis kõigi abinõudega panga asju saneerida, kuid ilma et see oleks aidanud. Juhtivad mehed panga juhatuses olid aga rohkem kui ligidased isikud põllumeestekogudele. Need olid Madis Jaakson, härra Maurits ja teised. Samuti olid panga nõukogus põllumeestekogu otsekohesed liikmed: endine Riigivanem ja lugupeetud rkl. Konstantin Päts ja endine ülemjuhataja kindral Laidoner. Nii siis ei ole igatahes õige etteheiteid teha, nagu oleks rahvaerakond juhtiv olnud Harju pangas ja süüdi tema hukkumises.

Juhataja J. Zimmerman: Häälendamisele tuleb rkl. Liigand'i ettepanek § 49. kohta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb § 49. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 49 vastu võetud.

Aruandja **A. Jürman** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 50—52.

§ 50. Tähtaegadel õiendamata jäänud maksud, mille tasumine pikendatud pole, loetakse võlaks ja selle pealt arvatakse viivitusraha 1% kuus, lugedes poolikud kuud terveteks.

§ 51. Panga juhatusel on õigus laenusaaaja sellekohase palve peale viljaikalduse, raha, tulekahju, karjataudide ning teiste loodusjõuliste õnnetuste korral viivitustrahvi nõudmist ära jätta ja ühe aasta maksude tasumise tähtaega pikendada kunni kolme aastani. Sarnasel korral võtab pank laenusaaajalt 6% aastas pikendatud maksusumma pealt.

§ 52. Kui maksuvõlg ühe aasta jooksul pärast tähtaega (§ 49) ei ole õiendatud ja selle tasumiseks § 51. ettenähtud korras kergendust pole antud, määrab pank panditud kinnisvara enamakkumise teel müügile.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):

§ 53. Kui laenusaaaja kirjalikult teatab, et ta panditud kinnisvara õigustest loobub, võib pank seda kinnisvara enamakkumise teel otsekohe müügile määrata või enamakkumisetähtaega panga omanduseks jätta, kui kinnisvara peal ei lasu kolmanda isikute kasuks kinnistatud võlgasid või nõudmisi.

J. Jans (stp): Minul oleks huvitav teada, mis selle paragrahvi järgi kinnisvaraga sünnib, kui omanik panditud kinnisvara õigustest loobub ja kui kinnisvara peal lasub kolmanda isiku kasuks võlg. On ette nähtud, et pank võib

niisugust kinnisvara, mille panditud kinnisvara omanik maha jätnud, enamakkumise teel müügile jätta või panga omanduseks jätta, kui võlgu ei lasu selle peal. Kui võlad aga on kinnisvara peal, mis siis sünnib selle paragrahvi järgi, seda ei ole näha.

Juhataja **J. Zimmerman**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jürman**: Sel juhtumisel määratakse muidugi enamakkumise teel müügile. (J. Jans, stp: See on Teie arvamise järgi.)

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **J. Zimmerman**: Panen § 53. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 53 vastu võetud. Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 16 häält, vastu 21 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

9. Koosoleku J. Jans (stp), kohalt: lõpetamine Palun kvoorum kindlaks kvoorumidumisel. teha.

Juhataja **J. Zimmerman**: Ettepanek on tehtud, kvoorum kindlaks teha. Palun sekretäri helistada. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Saalis on 43 Riigikogu liiget — seega ei ole kvoorum koos. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abiesimees **J. Zimmermann**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.